

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra Psychologie

PROŽÍVÁNÍ VINY U PACHATELŮ TRESTNÉHO ČINU VRAŽDY

EXPERIENCING GUILT BY MURDER OFFENDERS

Bakalářská diplomová práce

Autor: Anna-Marie Mlezivová

Vedoucí práce: Mgr. Erika Lipková

Olomouc
2021

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma: Prožívání viny pachatelů trestného činu vraždy vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V ..... dne .....

Podpis: .....

OBSAH

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	6
1. Vina	7
1.1 Psychologicko-filozofické teorie vzniku pocitu viny	8
1.1.1. Freud a pocit viny	8
1.1.2. Jung a vina	9
1.1.3. Buber a vina	10
1.1.4. Tournier a vina	11
1.2 Svědomí	13
1.2.1. Morální vývoj	14
1.3 Výčitky svědomí a emoce s ním související	16
1.3.1. Lítost	16
1.3.2 Hanba	16
1.4 Vina a obranné mechanismy	17
1.5 Zvládání viny	18
2. Psychologická perspektiva vraždy	19
2.1. Pachatelé trestného činu vraždy	19
2.1.1. Typologie vrahů	20
2.2. Typy vražd	21
2.2.1. Partnerská vražda	22
2.2.2. Vražda dítěte rodičem – <i>infanticidium</i>	22
2.2.3. Vražda rodiče dítětem – <i>parricidium</i>	22
2.2.5. Loupežná vražda	23
2.2.6. Vražda se sexuálním motivem	23
2.2.7. Mnohonásobné vraždy	23
2.3. Subjektivní stav pachatele v čase činu	24
3. Prožívání viny u pachatelů trestných činů	26
3.1 Kognitivní specifika	26
3.1.1. Kognitivní schémata	27

3.2 Charakterová specifika	30
3.2.1 Disociální porucha osobnosti	30
VÝZKUMNÁ ČÁST	32
4. Výzkumný problém.....	33
5. Cíl práce a výzkumné otázky.....	34
6. Metodologický rámec.....	35
7. Sběr dat a výzkumný soubor	37
7.1 Etické hledisko výzkumu	37
8. Postup při analýze dat	38
9. Výsledky.....	39
7.1 Carl Panzram	39
7.2 Ian Brady	41
7.3 Herman Webster Mudgett.....	44
7.4 Daniel Harold Rolling.....	47
7.5 Aileen Carol Wuornosová.....	49
7.6 Donald Henry Gaskins	51
7.7 Porovnání	53
10. Diskuse	59
11. Závěry.....	62
SOUHRN	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
Příloha č. 1: Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce.....	53

ÚVOD

Lidé jsou běžně fascinováni brutálními činy, jako jsou vraždy, a média nás o nich barvitě informují. Filmová a knižní tvorba je plná příběhů s násilnou tematikou. Postavy sériových vrahů vidíme v detektivních příbězích na televizních obrazovkách téměř každou neděli. Ve skutečnosti se ale jedná o velice výjimečné případy. Rádi se bojíme, když zároveň víme, že jsme ve svém bezpečném prostředí a nic nám doopravdy nehrozí. Víme, že i v nás se skrývají temné stránky, a nalézáme hranice toho, do jaké míry je vypouštět na povrch a které činy už jsou za hranicí našich morálních zásad. Trestný čin vraždy byl pro tuto práci vybrán jako modelový příklad toho, jak se pachatelé vyrovnávají s extrémní podobou lidské agresivity. Trestný čin vraždy se týká jen malé části pachatelů, ale lidská agresivita se týká nás všech.

Práce je věnovaná nejtemnějším částem lidské psychiky, kdy se touha po dobrodružství, svobodě, bohatství a moci naplňuje extrémními činy proti druhému člověku a společnosti. Svědomí, které by člověka mělo chránit před realizací takových činů, jako by neexistovalo. Tíha viny neodrazuje od páchání dalších škod.

Skrze prožívání viny se v práci zaměřuji na osobnost pachatele. Nejprve se v teoretické části věnuji širšímu pojetí viny z psychologického hlediska, dále psychologii vraždy, a nakonec prožívání viny pachatelů. Ve výzkumné části pak za pomoci kvalitativních metod tematické analýzy sleduji autobiografie šesti sériových vrahů nacházím jejich pohled na dobro a zlo a otázku viny. Hlubším poznáváním prožívání viny a svědomí pachatelů odkrýváme osobnost pachatelů, jejich uvažování a motivy. Znalost osobnosti pachatele a faktorů působících na jeho kriminální chování je zásadní nejen v kriminologii, ale také pro komplexní přístup v prevenci kriminality.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vina

„No, a ti skutečně geniální,“ zeptal se zamračeně Razumichin, „ti, jimž je dáno právo zabíjet, ti nemají trpět vůbec, ani když prolili krev?“ „Nač to slovo nemají? V tomhle neexistuje žádné dovolení a žádný důkaz. Ať trpí, jestliže je jim oběti líto (...) Utrpení a bolest jsou nutností pro každou širokou duši a pro každé hluboké srdce. Opravdu veliké lidi, jak se mi zdá, v životě nezbytně provází veliký smutek,“ dodal náhle tak zamýšleně, že vybočil z tónu rozmluvy“ (Dostojevský, 2004, 282). Asi nejznámějším literárním dílem, ve kterém můžeme vidět rozvahy nad činem vraždy a vinou je právě Zločin a trest. V tomto úryvku Dostojevského díla můžeme vidět pohled na vinu a její prožívání jako na bolest a utrpení, které je s činem a soucitem s obětí spojeno. Na vinu se dá ale dívat z mnoha různých hledisek. Mohli bychom vinu nazvat fenoménem s mnoha dimenzemi. Existuje zde rovina teologická, právní i psychologická, které jsou v práci popsány podrobněji, ale určitě toto není jejich konečný výčet.

Při pohledu na vinu z první roviny – teologické, je vina spojována s hříchem a prohřešením. Tam, kde jedinec jedná v jakési nepravosti a proti náboženské morálce a zákonům, se objevuje hřích a ten, kdo hřeší, je vinen (Novotný, 1992). Součástí hříchu ale není pouze samotná vina, ale i po ní následující trest, alespoň tak to vyplývá z křesťanských středověkých spisů. Obě tyto komponenty hříchu je možné odčinit. Každou ale jiným způsobem. Zatímco vinu lze odčinit lítostí a zpovědí, trest pokáním. V křesťanské tradici se setkáváme dále s pojmem očištěc, kterým je nazýván proces, ve kterém duše před vstupem do nebeského stavu prochází očištěním od svých hříchů. Důležitými součástmi očisty jsou vůle, lítost a pokání (Le Goff, 2003).

Vina v pojetí právním vzniká při spáchání trestného činu, u kterého za tento čin nese některá osoba odpovědnost. Vina je spojena se zásadou *in dubio pro reo* – neboli presumpcí neviny, která znamená, že dokud není soudem vina vyslovena, hledí se na toho, se kterým je vedeno trestní řízení, jako na nevinného. Vedle viny v trestním právu nacházíme pojem zavinění. Zavinění je subjektivním vztahem jedince ke skutečnostem zakládajícím trestný čin. Zavinění nabývá dvou forem, kterými jsou úmysl a nedbalost. Chybí-li zavinění pachatele, nenastává trestní odpovědnost (Šámal, 2016).

V psychologickém pojetí o vině hovoříme ve smyslu pocitu viny jakožto subjektivního přesvědčení jedince, že něco zavinil a v důsledku tohoto očekává trest. Pocit viny nemusí být v souladu s reálnou situací a objektivně se člověk nemusel žádného provinění dopustit, i když se takto cítí (Hartl & Hartlová, 2000). Jedinec si může vyčítat věci, které zcela nespádají do jeho odpovědnosti. V tomto případě vedle pocitu viny můžeme mluvit i o pocitu méněcennosti směřujícím k pocitu křivdy. V psychopatologii můžeme dokonce hovořit o pocitu viny ve formě autoakuzačních bludů, kdy je člověk přesvědčen o své vině, která je zcela nepřiměřená (Vágnerová, 2012). A naopak k pocitu viny u jedince nemusí docházet v případech, kdy je jedinec odpovědný za čin, který byl proveden záměrně proti morálním či právním zákonům (Široký, 2001). Právě vina v psychologické rovině je předmětem této práce, a proto se v následujících podkapitolách na vinu zaměříme blíže a nejprve popíšeme tento fenomén z pohledu různých psychologicko-filozofických směrů.

1.1 Psychologicko-filozofické teorie vzniku pocitu viny

„Morálka jedince není nic jiného než vědomí závaznosti vůči určitému společenství. (...) ale vědomí společenství může sahát od rodiny či partnerství až po národ a lidstvo“ (Nakonečný, 1998, 516). Vina vzniká při porušení těchto morálních závazků vůči společnosti. Naopak při dodržování norem a závazků společenství, ať už je tím myšlena rodina, partnerství, národ či lidstvo, nastává pocit svědomitosti a loajality (Hellinger et al., 1998). Někteří autoři následujících teorií vnímají vinu jako kolektivní fenomén, jiní jako ryze individuální pocit.

1.1.1. Freud a pocit viny

Freud mluví o historizujícím i individuálním pojetí viny. Pocitům viny se věnuje v práci *Nespokojenost v kultuře*. Zde uvádí, že jsou to právě pocity viny, co ubírá lidem ve štěstí a čím lidé za kulturní pokrok platí (Freud, 1990). Historickou vinu nacházíme ve Freudově spisu *Muž Mojžíš a monoteistické náboženství*. Zde vypráví hypotetickou historickou událost s tematikou oidipovského komplexu, ve které dojde k tomu, že synové zabijí svého vládnoucího otce. Ani jeden ze synů nepřebírá vůdcovství, ale uzavírají

společně společenskou smlouvu. Tuto vraždu otce považuje Freud za prvotní vinu, která je dále předávána. Ukazuje ji také na smrti Ježíše jakožto otce křesťanů (Freud, 1998).

Vedle kolektivní viny hovoří Freud o vině individuální. Zdroje pocitů viny jsou podle Freuda dva. Prvním je strach z vnější autority a tím druhým je strach z Nadjá. Stejně jako u kolektivní viny, tak u viny individuální je zdrojem těchto pocitů právě oidipovský komplex. Oidipovská situace může nastat jak u chlapců, tak u dívek; do jaké míry vyústí, záleží na síle mužské a ženské dispozice. Dále hraje při vývoje dítěte roli kastráční hrozba. Zatímco chlapec se bojí ztráty penisu, děvče už je s absencí penisu sžito. Motiv k vytvoření Nadjá je tímto u chlapců silnější. U dívek je větší hrozbou než kastrace to, že nebude milována. Vina, která se objevuje po spáchání konkrétního činu, není podle Freuda tématem psychoanalytického bádání, neboť taková vina je spíše lítostí (Freud, 1999).

Freud rozlišuje mezi vědomým a nevědomým pocitem viny. Vědomý pocit viny nazývá svědomím, je právě mezi Já a Nadjá a je výrazem toho, že je Já vyšší instancí ve formě Nadjá odsuzováno. Pokud má Nadjá až chorobnou sílu, pocit viny prostupuje a ovládá vědomí. K takové situaci dochází u patologických stavů, jako jsou některé druhy neuróz a melancholie. Na druhé straně Freud popisuje nevědomý pocit viny. Zde uvádí, že velká část pocitu viny právě nevědomá je, neboť svědomí úzce navazuje na oidipovský komplex, který je nevědomý. Existují situace, kdy nevědomé Nadjá spolupracuje blízce s nevědomým Ono. Jako příklad Freud uvádí situaci, kdy se Nadjá projevuje mimořádnou, až sadistickou přísností. V takovém případě Nadjá vládne kulturou pudu smrti. K dalšímu způsobu, jak se nevědomý pocit viny může projevit, Freud poznamenává: *„U mnoha, zejména mladistvých zločinců, se dá prokázat mocný pocit viny, který existoval před činem, a který není jeho důsledkem, nýbrž jeho motivem, jako kdyby bylo pocíťováno jako úleva, když se tento nevědomý pocit viny bude moci spojovat s něčím přítomným a reálným“* (Freud, 1999, 221).

1.1.2. Jung a vina

Vinou se Jung zabývá v historickém pojetí. Základem je individuum a jeho proměna spojená s utrpením. Chápat vinu jako morální důsledek činu ve smyslu provinění, se jeví dle Junga jako druhotné. *„Na tvém špatném svědomí nese vinu tvá nevědomost. Ne-vědět je*

vina, ty si však myslíš, že příčinou tvého pocitu viny je touha po zakázaném vědomí“, praví Eliáš v kapitole Poučení (Jung, 2010, 248). Cesta života je touha, kterou má každý člověk, jen mnoho z lidí se bojí za svou touhou jít. Nepoznání své skutečné cesty přináší vinu. Žít sám sebe však přináší utrpení. „*Proto říkej, že se ti přičí žít sám sebe. Soutok životních proudů není radost, nýbrž bolest, protože je to síla proti síle, vina, a rozbíjí posvěcené“* (Jung, 2010, 249). Tento obrodný proces s sebou nese destrukci a následně tvorbu nového tvaru. Utrpení je pak trestem za vinu, důsledkem viny, nebo nutným prostředkem, protože „žít sám sebe“ je utrpení a vinou by bylo se tomuto utrpení vyhnout (Jung, 2010).

V práci *Symbol proměny ve mši* rekonstruuje Jung psychické dění ve svém symbolickém formátu. Archaickou předlohou dění mše je vražda krále. Král je zabit pro to, aby zachránil lid. Král představuje Boha. Bůh je zabit pro to, aby zachránil lidstvo. Pokud by ale byla skutečná vina na straně lidstva, bylo by právě lidstvo potrestáno. Vina je na straně Boha, proto je potrestán on. Důvodem je jeho nedostatečnost, a je tedy vystaven rituální vraždě, po které Bůh proměňuje sebe sama. Dochází k destrukci a poté k obrození. Působením racionalizace se toto utrpení jeví jako trest za hřích. To však Jung odmítá a vysvětluje tak, že má-li člověk postupovat k uvědomění, bylo by hříchem se tomuto utrpení vyhnout (Jung, 2001).

1.1.3. Buber a vina

Buber popisuje ve své práci *Vina a pocit viny* svůj postoj k tomuto pojmu. Vyhraňuje se kriticky k psychologickému pojetí, které je sice založeno na výzkumech, ale končí zkoumáním vnitřního života jedince bez většího pohledu za tuto hranici. Kritizuje dále psychoanalytické pojetí pocitu viny. Podle Bubera je důležité hledět na to, jaké události pocitu viny předcházely. Vina není dědičná, nýbrž ji jedinec pociťuje až vlivem konkrétních životních událostí. Podobně jako Jung hovoří o autentickém životě, žití pravého já. Tento autentický život však vymezuje v rámci lidského řádu bytí. Pokud jedinec rezignuje a odpojuje se z bytostného vztahu člověka ke světu, dopouští se existenčního provinění. Buber se dále zabývá usmířením viny, ke kterému dochází ve třech sférách – sféře víry, svědomí a práva. Ve sféře víry dochází k vyznávání hříchů, lítosti a zadostiučinění. Ve sféře práva dochází k usmíření doznáním, výkonem trestu a náhradou škody. Ve sféře svědomí dochází k usmíření přes viníkovo rozlišení v rámci svého činu na to, co je správné a co

nikoliv. Jde zde o morální vědomí a odpovědnost za své činy. Svědomí dle Bubera není kulturně podmíněné, nýbrž vyplývá z vrozeného rozeznávání dobra a zla. Toto rozeznávání člověk v životě aplikuje díky jeho schopnosti sebereflexe. Není potřeba zákonů, aby člověk věděl, co je dobré a zlé. Ale správné rozhodování mezi dobrem a zlem určuje výchova. Svědomí a pociťování viny nás může navést k existenciální vině. To je dle Bubera cesta, kterou by měl právě psychoterapeut postupovat, pokud zjistí, že u pacienta dochází k existenciálnímu provinění (Buber, 1971).

1.1.4. Tournier a vina

„Potřeba zaplatit za svou rehabilitaci je všeobecná. Můžeme to vidět u zločinců pronásledovaných spravedlností. Udělají možné i nemožné, aby získali shovívavost soudu. Avšak jakmile jejich trest nedosáhne výše určené za jejich čin, pociťují vnitřní úzkost. Po odpykání příslušného trestu je i jejich okolí spíše přijme, neboť za své činy už zaplatili. Jak může trest, pokuta, oběť či nemoc zahladit zločin? Je to naprosto nelogické. Rozsudky soudu jsou čistě konvenční. Avšak v lidském srdci je zakódováno: Za všechno se musí platit!“ (Tournier, 1995, 172). Takto popisuje Tournier prožívání viny spojené s vnitřní úzkostí jako samotnou odplatu a dorovnání trestu za způsobené zločiny. Zdrojem pocitů viny je dle Tourniera, podobně jako u Freuda, rodinné prostředí. Jako příklady výchovy, která v dítěti zakořeňuje pocity viny, udává Tournier výchovu příliš pedantskou, kdy pro rodiče dítě často není dostatečné a mají vůči němu přehnané nároky. Dítě pak může pociťovat méněcennost a provinění, že nedokáže naplnit představy svých rodičů, neboť jak Tournier uvádí, v našem srdci je zakódované, že za vše se musí platit. Naopak i příliš shovívavá výchova může přinášet pocit viny. Pokud dítě není potrestáno, kdy by mělo, cítí provinění, že se vyhnulo trestu. Stejně tak, pokud je dítě nemocné a kvůli této nemoci jinak posuzováno oproti svému zdravému sourozenci. Dítě pak cítí vinu nejen za nepotrestané přestoupení pravidel, ale i za nemoc samotnou (Tournier, 1995).

Nejen ve výchově může docházet k probuzení pocitů viny. Ke stejným nepříjemným pocitům může docházet vlivem nenaplnění společenských očekávání. Tournier zmiňuje například pocit viny neprovdané ženy, která cítí, že nenaplnila očekávání společnosti. V současné době už je tento tlak nižší, ekvivalentem by mohly být bezdětné ženy. Ten, kdo se vymyká většinovému pojetí života, je vystaven nejen sociálnímu tlaku okolí, ale i tlaku

ze svého vlastního nitra v podobě pocitu viny. Tournier dále mluví o sebeobviňování, které vzniká v případě srovnávání se s druhými či v důsledků vlastních nenaplněných snů. Pocit viny za tyto sny a činy, které jsme udělat chtěli, ale nevykonali, mohou způsobit v určitých životních etapách fyzické či psychické onemocnění (Tournier, 1995).

Vina je přítomna v každé lidské duši, neboť zlo je v každém z nás. Pokud člověk sám sebe prohlašuje za spravedlivého, tak se jen snaží vymýtit vinu ze svého svědomí, neboť ne každý unese vědomí svých vin. Tournier se zamýšlí nad tím, zda potlačování svědomí a jistá míra lhostejnosti není daní za naše psychické zdraví. S potlačením svědomí souvisí snaha přehazovat vinu na druhého. Ať už se jedná o manželské hádky, politické střety či první hřích Adama a Evy. Lidé se snaží, a je to pro ně přirozené, přenášet svou vinu na jiné či na Boha. Tímto se však viny nezbaví, naopak posilují vzpouru proti druhým a tím i tvorbu nového zla a mnoha dalších vin (Tournier, 1995).

Tournier ve své práci *Vina* rozebírá biblický příběh Kaina a Ábela. Ukazuje na tomto případě bludný kruh, který potlačení svědomí a svalení viny na druhého probouzí. Člověk se špatně zachová, vinu svede na druhého, to probudí v člověku hněv a ten probouzí ještě horší činy v kombinaci s pocitem hořké beznaděje nad svými vinami. V příběhu Kaina a Ábela se nejprve Kain velice rozzlobil na Boha, protože Bůh shlédl milostivěji na oběť jeho bratra. Svalil na Boha všechnu vinu a zodpovědnost, protože důvodem jeho hněvu byla nespravedlnost, kterou přičítal Bohu. Bůh zná bludný kruh viny a hněvu a snaží se otázkami přimět Kaina, aby se podíval do svého nitra a odvrátil se od zlých činů. Tyto dotazy však v Kainovi probudily ještě větší hněv a proto, jakmile se potkal se svým bratrem Ábelem, zavraždil jej. Poté k němu opět promlouvá Bůh a ptá se, kde je bratr Ábel. Těmito otázkami se snaží, aby opět Kain pohlédl do svého nitra, uznal svou vinu a mohl nalézt milost. Kain však vystupuje tvrdohlavě a vinu nepřiznává, a nakonec vzdorovitě odpovídá, že jeho zločin je větší, než je možné odčinit. Tournier zde vysvětluje, že Kainovým trestem je jeho nepřiznaná vina, hořká a potlačená, která vyzývá ke vzpouře. Kain se cítí jako prokletý, opuštěný a cítí zoufalost. Bůh mu dává na čelo znamení, které ho chrání před tím, aby jej někdo jiný nezabil. Pocit viny s sebou přináší strach. Na tomto příběhu a jiných biblických příbězích Tournier ukázal bludný kruh: vina – vede ke hněvu – ten produkuje vzpouru či strach – přináší další zlo – vykonané zlo zase vinu (Tournier, 1995). Tournier popisuje emoce, které jsou spojené s potlačeným pocitem viny a vedle toho ty, které jsou podpůrné

k uvědomění a zpracování pocitu viny: „*Podrážděnost, zatvrzelost, agresivita: to je zákonitost podvědomých a potlačených pocitů viny. A naopak odpuštění a milost přináší radost, uvolnění a pocit bezpečí, atmosféru, v níž se naše pocity viny mohou ozřejmit a vyzrát*“ (Tournier, 1995, 152).

1.2 Svědomí

Svědomí pro člověka znamená prožívání vztahu k normám společnosti a morálním zásadám, které přijal jako závazné. Své chování pak usměřňujeme dle hranic těchto norem a v jejich světle své počínání hodnotíme (Matějček, 1994). Podle psychologického slovníku je svědomí forma prožívání, morální hodnocení vlastních činů, motivů a citů. Svědomí je současnou psychologií považováno za složku osobnosti, která je kulturně a sociálně podmíněná, a jedinec si svědomí osvojuje učení (Hartl & Hartlová, 2000).

S pojmem svědomí pracuje ve svých teoriích osobnosti zejména Freud, u jiných psychologů tento pojem nacházíme vzácně (Říčan, 2010). Svědomí dle Freuda je funkční složkou *Nadjá*, ve které se dále nachází *sebezpozorování*, které je základem soudcovské činnosti *Nadjá* (in Kocvrlichová, 2006).

Co se vývoje svědomí týče, základy můžeme nacházet už v raném vývoji, kdy u dětí dochází k ochotě dobrovolně plnit pokyny svých rodičů a vnitřně se s nimi ztotožnit. Hlavním předpokladem pevného svědomí je uspokojivý vztah dítěte k rodičům (Langmeier & Krejčířová, 2018). Svědomí v přesnější a zralejší formě nacházíme u dětí předškolního věku. Děti si v tomto období už uvědomují, co je dobré a co zlé, a znají, co to znamená prožívat výčitky svědomí (Říčan, 1990).

Podle Vodákové (1998) se svědomí opírá o morální zákony dané společností, kulturou a jejím právem. Systém morálních hodnot, které společnost tvoří, si jedinci osvojují v procesu socializace. Nejprve jedinec nerozpoznává důležitost normy, ale má pouze strach z trestu. V tomto období ani nedochází k pocitům viny při porušení norem. Při dalším vývoji jedinec chápe důležitost norem a vidí v nich smysl, trestem je pro něj špatné svědomí. Poslední fází je, když jedinec normy sám prosazuje a stává se tak soudcem (Vodáková, 1998).

Existují dvě podoby morálního rozhodování. První je rozumová, která zahrnuje kognitivní posouzení a analytickou úvahu. Druhá je osobní, která aktivuje emoční centra v mozku. Při morálním rozhodování používáme obě tyto podoby. Možnost svého jednání vybíráme záměrně a zároveň se řídíme intuicí. Výsledky těchto dvou rozhodnutí se však často neshodují. Je to právě svědomí, které vytváří souhru mezi těmito dvěma druhy morálního rozhodování. Svědomí vytváří záměrné a automatické soudy. Automatické soudy se objevují velmi rychle mimo vědomí a většinou zajistí rychlé rozhodnutí pro jednání, které se jeví jako morálně správné. Následné vědomé uvažování člověku poskytne relevantní a logické zdůvodnění pro své bezprostřední soudy, které vytvořil automatický systém (Hitlin, 2008).

U pachatelů trestných činností může být svědomí selektivní, nebo oploštěné vlivem neustálého porušování morálních zásad. Tlak a napětí, které svědomí produkuje, by u takovýchto jedinců mělo destruktivní dopad na psychické zdraví jedince, proto dochází k využívání různých obranných mechanismů. Nelze však říct, že by byli lidé, kteří nemají svědomí (Černíková & Sedláček, 2002). Ale opakovaným porušováním morálních zákonů může docházet k tzv. demoralizaci, která má za následek oslabení hlasu svědomí (Čapelák, 1982).

V následující podkapitole je popsán morální vývoj a jeho stádia. Samotný pojem morálka můžeme definovat jako zvyklosti, které pomáhají člověku stavět a udržovat základy spolubytí. Rozlišujeme tak ve svém životě ve společnosti pojmy jako dobrý a špatný. Díky morálce je člověk schopný obstát ve složitých životních situacích a udržovat lidství v sociální pozitivitě (Adamec, 2010).

1.2.1. Morální vývoj

Vývoj morálky jakožto morálního vědomí a jednání závisí na vývoji kognitivním. Podle Piagetovy teorie je morálka předškolního dítěte a mladších školáků heteronomní. Heteronomní morálka je určována příkazy a zákazy dospěláků, zejména rodičů a jiných autorit. Dobré je to, co je rodiči povoleno, a zlé je to, co je trestáno. Po začátku školního věku se začíná vytvářet morálka autonomní. Dítě samo o sobě rozeznává, co je dobré a co zlé, bez ohledu na názor autority. Tato morálka je však velmi rigidní a pro všechny platí

stejně zásady bez ohledu na konkrétní situaci a motivy jednání. Až děti kolem 11.–12. roku dokážou přihlédnout k situaci, motivům a vnitřním pohnutkám. Tuto teorii dále zpracovával Kohlberg, který tyto tři typy morálky ještě rozdělil do jednotlivých podtypů (in Langmeier & Krejčířová, 2018).

Stadia morálního vývoje dle Kohlberga jsou následující (in Koukolík & Drtilová, 1996):

1. Prekonvenční úroveň – určité jednání může vyvolat následky v podobě trestu či odměny.
  - *Heteronomní stádium*, ve kterém je dítě zaměřeno na uposlechnutí, či naopak neuposlechnutí dospělého a jeho následnou reakci.
  - *Stádium naivního instrumentálního hédonismu*, kdy je jednání dítěte nástrojem k dosažení určitého cíle a získání odměny.
2. Konvenční úroveň – dítě se snaží o splnění sociálního očekávání.
  - *Morálka „hodného dítěte“*, které jedná tak, jak se od hodného dítěte očekává.
  - *Morálka svědomí a autority*, dítě jedná podle sociálních norem, aby se vyhnulo kritice a nepřijetí autorit.
3. Postkonvenční úroveň – dítě vědomě přijímá za své některé principy a očekává, že by se na nich mohli dohodnout všichni lidé.
  - *Morálka jako forma společenské smlouvy*, dítě uznává, že jsou důležitá práva jednotlivce i celé společnosti a že by měla být chráněna. Základní normou je obecné dobro a jedinec se chová podle toho, aby si zachovalo uznání nezúčastněného pozorovatele.
  - *Morálka vyplývající z univerzálních etických principů*, jedinec se chová podle morálních zákonů proto, aby neodsuzoval sám sebe.

Tyto stadia nemají u každého jedince stejný průběh. Dítě se může v různých případech ve stejný čas rozhodovat podle principů různých stádií. Jen část jedinců dosáhne ve svém vývoji postkonvenční úrovně (in Langmeier & Krejčířová, 2018).

V klasifikaci morálního vývoje na Kohlberga navazuje Gilligánová, která se zabývá morálním vývojem žen, neboť předchozí výzkumy byly prováděny na mužích a specifika

morálního vývoje žen nebraly v potaz. Podle Gilligánové budou mít ženy tendenci chápat morální problém jako problém péče a odpovědnosti ve vztazích. Muži naproti tomu morální problém vnímají spíše jako otázku spravedlnosti ve vztahu k rovnosti a reciprocity (Gilligánová, 2001).

1.3 Výčitky svědomí a emoce s ním související

Pokud svědomí je vnitřní hlas a soudce člověka, který jej chválí za správné jednání a kárá za špatné, pak výčitky svědomí jsou oním trestem v případě jeho prohřešků. Mohou se objevovat před činem a po činu, kdy se vyskytují právě v mučivější podobě, neboť jsou trestem za to, co člověk způsobil (Říčan, 2002). Výčitky svědomí jsou jedním z projevů prožívání pocitu viny. Během těchto výčitek viník nad svým jednáním neustále přemýšlí, přeje si, aby mohl vrátit čas, a své jednání by nejraději celé vymazal. Vnitřně posuzuje své chování a dochází k tenzi (Tangney, 2002).

1.3.1. Lítost

Emocí velmi blízkou pocitu viny je pocit lítosti. Lítost člověk jako negativní emoci prožívá, když porovnává to, co je a co mohlo být. Člověk, který lituje svých činů si přeje, aby jeho chování nenastalo v té podobě, v jaké se projevilo. Vinu a lítost lze rozlišit podle toho, jak je zaměřen prožívaný distress. Pokud došlo k poškození druhých, člověk pociťuje více viny a výčitky svědomí než lítost. Naopak při poškození sebe samého, bude člověk prožívat více lítosti a méně viny. Lítost je z tohoto pohledu na rozdíl od viny intrapersonální emoci (Berndsen et al., 2004).

1.3.2 Hanba

Vedle lítosti je další blízkou emoci pocitu viny pocit hanby. Pocit viny a hanby vznikají v obdobných situacích a tyto dvě emoce může být těžké rozpoznat, neboť jsou očím pozorovatele skryté a při introspekci je pro mnoho lidí těžké tyto dvě emoce rozlišit (Tangney & Dearing, 2003).

Rozdíl mezi vinou a hanbou vymezila ve svém výzkumu Lewisová (1987). Podle Lewisové hraje roli při určování emoce objekt negativního posouzení, které člověk

po jednání zpracovává. Pokud negativní hodnocení směřuje k činu a předmětem vnitřní kritiky se stává chování, jedná se o vinu. Pokud negativní hodnocení směřuje k sobě samému – k *self* a člověk se obává negativního hodnocení sebe samého v očích ostatních lidí, jedná se o prožívání hanby (Lewis, 1987).

Podle Tangneyové a Dearingové (2003) se mohou emoce pocitu viny a hanby doplňovat a objevovat společně, ale i samostatně. Záleží na nastavení daného člověka. Tangneyová a Dearingová rozlišují jedince, kteří jsou náchylnější k prožívání pocitu viny, a ty, kteří jsou náchylnější k prožívání hanby. Lidé, kteří spadají do první skupiny, mají tendence vinit okolí i sebe za negativní události a tíhnou k prožívání vzteku bez empatie k ostatním lidem. Na druhé straně lidé, kteří mají tendenci k prožívání hanby, disponují vyšší mírou empatie a cítí více své odpovědnosti za nastalé události (Tangney & Dearing, 2003).

K rozdílu mezi vinou a hanbou se vyjadřuje také klinický psycholog Gershen Kaufman, podle kterého je pocit hanby instinktivní krátkodobou emocí. Pocit viny je ale naučeným chováním, které přichází jako reakce na podnětovou situaci. Dle Kaufmana je součástí prožívání viny jako naučeného chování právě onen pocit hanby (in Juráš, 2012).

1.4 Vina a obranné mechanismy

Jones ve své práci *Fear, guilt and hate* rozebírá vzájemné vztahy mezi různými afekty. Dle Jonese primární negativní afekt může zastínit druhý negativní afekt, který je primárním zapříčiněn. Toto platí ve vztahu pocitu viny a nenávisti. Nenávist může být příčinou pocitu viny. Pokud však nenávist zesílí, zastíní pocit viny a ten se nemusí projevit (Jones, 1929).

Funkcí obranného mechanismu je ochrana jedince před zážitky silné úzkosti, která by nastala, pokud by si jedinec uvědomil nepřijatelné myšlenky a impulzy. Obranný mechanismus chrání sebe-hodnotu jedince (Cramer, 1998). Ohrožující podněty přicházejí jak z vnitřního světa jedince, a to z jeho svědomí a pudů, tak z vnějšího prostředí (Vaillant, 1995). Obranné mechanismy chrání především před pocitem strachu, viny, studu a selhání (Vašina, 2002).

Jako příklady obranných mechanismů uvádí Vašina (2002):

Vytěsnění – jedinec si neuvědomuje vytěsněné emoce a impulzy vedoucí k pocitům viny nebo selhání, ale ty se mohou vracet v podobě snů či chybných úkonů;

Potlačení – jedinec si nepřipouští nežádoucí pocity;

Racionalizace – jedinec si zdánlivě rozumnými argumenty ospravedlňuje svůj čin, aby byl lépe společensky přijatelnější;

Reaktivní výtvor – nepřijatelný impuls je převeden do zcela opačného projevu;

Projekce – při projekci jsou vnitřní konflikty přisuzovány okolním osobám;

Intelektualizace – jde o získávání emočního odstupu používáním abstraktních pojmů.

1.5 Zvládání viny

Prožívání viny je složitá, mnohvrstvá skutečnost. Člověk zažívá změť pocitů, ve kterých se často nedokáže vyznat, a spolu s tím přicházejí pocity bezmoci. V okamžiku spontánního prožitku viny se objevují v pocitech člověka různé mezní životní situace a činy, které ale lze těžko rozlišit a uchopit. Člověk je nápirem této směsi pocitů zmatený, zažívá negativitu a pochyby. Pokud není pocit viny uchopen a zpracován, může dojít k jeho vytěsnění a poté se u člověka mohou projevat pocity vzpoury. Druhým možným následkem vytěsnění může být tendence přesvědčování sebe sama o vlastní dokonalosti a neschopnosti snést jakoukoli kritiku, neboť ta mu připomíná nezpracovaný zážitek minulé viny (Römel, 2004).

Römel (2004) uvádí fáze zvládání viny, které se mohou různě překrývat, a některé fáze nemusí nastoupit vůbec. Jako první fázi uvádí *stěžování si*, při kterém jedinec veřejně sdílí svoji bolest. Toto stěžování je bezcílné, nezaměřené a může být spojeno s agresí proti sobě či okolí. Druhou fází je *obviňování*, kdy jedinec vinu objevuje a trpce ji přijímá. Tato fáze přechází do třetí, která se vyznačuje *přijetím skutečné viny*. V této fázi se emoce dostávají pod kontrolu a pocit viny se stává viditelný. Člověk cítí svobodu a otevírá se mu prostor pro změnu sebe sama. Poslední, čtvrtou fází je *zvládnutí viny*, ve které se člověk stává opět sám sebou a pocit úzkosti a studu odchází (Römel, 2004).

2. Psychologická perspektiva vraždy

Druhá kapitola práce se zaměřuje na čin vraždy z psychologického hlediska. Vražda je projevem extrémní agrese, při které dochází k ukončení lidského života. Trestný čin vraždy byl pro tuto práci vybrán jako modelový příklad toho, jak se pachatelé vyrovnávají s extrémní podobou lidské agresivity. A ač se trestný čin vraždy týká jen malé části pachatelů, lidská agresivita se týká nás všech.

Vražda je definována jako usmrcení člověka jiným člověkem (Heretik, 2012). V našem trestním zákoníku je vražda definována jako „úmyslné usmrcení jiného“. Vedle toho trestní zákoník rozeznává vraždy předem plánované a vraždy sankcionované výjimečným trestem, mezi které patří například usmrcení více osob, dítěte, těhotné ženy, zvláště trýznivým způsobem a další (Trestní zákoník, 2009).

Co se výskytu vražd týče, liší se v různých oblastech světa. Obecně se dá říct, že je výskyt vyšší v chudších oblastech, které jsou kulturně pestré. Dále tam, kde je méně demokratický způsob vládnutí, špatný přístup ke vzdělávání dětí, které díky absenci školní docházky nezískávají profesní kvalifikaci (Adler et al., 1991).

2.1. Pachatelé trestného činu vraždy

Pachatelé vražd bývají mnohem častěji muži. Různé zdroje uvádí, že podíl žen je mezi 12–15 %. Toto může být způsobeno výchovou žen, která je více zaměřena na sociální citění a konformitu se společenskými normami, kdežto u mužů je podporována průbojnost, která s agresivitou souvisí. Podíl žen na páchání vražd je vyšší v oblastech světa, kde ženy mají více svobody a existuje zde vyšší rovnoprávnost. Zároveň podíl žen na páchání vražd celosvětově roste, což je zapříčiněno právě emancipací žen ve společnosti (Heretik, 2012).

Vraždy jsou převážně zločinem nižších společenských vrstev. Vrazi pochází z rodin, kde se často vyskytuje agrese v rodinném modelu, v rodině dochází k fyzickému násilí. Zároveň je často podporovaná agresivita spojena s mužskou rolí při výchově chlapců. V dospívání je typická příslušnost k určitému gangu a v dospělosti rvačky v barech a opětovné násilí v partnerských vztazích a vůči dětem. Tímto se agresivní model cyklí

a přenáší na další generace. Mnoho studií potvrdilo vztah mezi rodičovským odmítáním či nadměrným používáním trestů a delikvencí v dospívání, včetně té násilné (Heretik, 2012).

Podle Adlerové v zemích, kde rozdílné etnické menšiny patří do nižší socioekonomické vrstvy, mají členové těchto menšin vyšší podíl na kriminální činnosti včetně vražd. Tyto menšiny mají nejen vyšší pravděpodobnost, že budou pachateli vražd, ale také, že budou jejími oběťmi (Adler et al., 1991).

2.1.1. Typologie vrahů

Typologií vrahů a klasifikací existuje široká škála (Heretik, 2012). Jednou z typologií je rozdělení pachatelů vražd na nedostatečně kontrolované „*undercontrolled*“ a nadměrně kontrolované „*overcontrolled*“. Pachatelé označení jako nedostatečně kontrolovaní mají sníženou účinnost inhibitorů agrese, a proto velice snadno a pohotově agresivním chováním reagují. Naopak jedinci nadměrně kontrolovaní mají inhibitory silné a násilně se projevují jen v případě působení intenzivních stimulů. Ale pokud už k reakci dochází, odeznívá pomalu (Hollin, 1997).

Čírtková uvádí typologii vrahů odvozenou podle psychopatologie, kde rozlišuje pět typů pachatelů (Čírtková, 2004):

Socializovaný typ – jedná se o pachatele, který se z hlediska prožívání a chování neliší od většiny. Motiv činu je srozumitelný a jedná se o ojedinělý případ. Reakce na vinu je očekávaná. S pachatelem není příliš složité navázat kontakt.

Neurotický typ – tito pachatelé vykazují různé neurotické poruchy, díky kterým jedinec snáze sklouzává ke kriminálnímu chování. Motivací trestného činu většinou bývá nevyřešení emocionální konflikt. Často se tento typ pachatele objevuje u mladistvých, kteří řeší rodinný konflikt. Jeho čin bývá amatérský a zanechává spoustu stop, je chaotický.

Psychopatický typ – tento typ pachatele se vyznačuje poruchou osobnosti, nejčastěji spadající, pod diagnózu F60.2, kterou je disociální porucha osobnosti. U těchto pachatelů většinou nelze uplatnit apelaci na morální chování, svědomí nebo pocity viny. Předpokládá se, že velká část motivace k násilnému chování vychází právě z poruchy osobnosti pachatele

a že situační faktory jsou v pozadí. Uvádí se, že podíl psychopatů v celkovém množství pachatelů trestné činnosti je okolo 30 %.

Mentálně nedostatečný typ – pachatelé tohoto typu se vyznačují nižší inteligencí. Motivace trestného činu bývá přímočará a trestný čin jednoduchý a nepromyšlený. Typické bývají násilné trestné činy, útoky spojené se sexualitou a trestné činnosti páchané ve skupině. Bývá snadné tento typ odhalit, často však dochází k nepravdivému doznání, v důsledku snadné ovlivnitelnosti těchto jedinců.

Psychotický typ – jedná se o pachatele, kteří v době spáchání trestného činu trpěli psychózou. Motivace bývá nepochopitelná a trestný čin je často nesrozumitelný až bizarní. Pokud je prokázána jeho psychóza v době páchaní trestného činu, je zproštěn viny pro nepřičetnost.

Další dělení pachatelů zveřejnili Rode a Scheld, kteří rozdělili pachatele na tyto tři typy (in Matoušková, 2013):

Afektivní pachatelé, kteří čin páchají v momentu, kdy došlo k emocionálně konfliktní situaci. Většinou se jedná následek hádky v partnerském vztahu. Není zde velká pravděpodobnost recidivy.

Deviantní pachatelé jsou označeni za vysoce nebezpečné. Svě útoky zaměřují na neznámé osoby.

Racionální pachatelé jsou nejnebezpečnější skupinou, svůj čin mají dopředu promyšlený i se všemi následky. Zpravidla čin skýtá pro pachatele materiální užitek.

2.2. Typy vražd

Pachatele vražd můžeme též klasifikovat podle podoby samotného činu. Většina vražd jsou vraždy epizodické. Jedná se o jednorázový čin, který vzniká v důsledku různých motivací, ale typicky u lidí vztahově propojených. Mnohonásobné vraždy bývají velmi výjimečné (Meloy, 2003).

2.2.1. Partnerská vražda

Vražda mezi partnery bývá častou u ženských pachatelek. U žen tvoří vražda manžela celkem asi 43 % z celkově spáchaných vražd. Ve většině bývají motivem domácí konflikty či žárlivost. Ženy zabíjejí nejčastěji v kuchyni, kdy vražedným nástrojem bývá kuchyňský nůž. Mužští pachatelé zabíjejí především v ložnici. U tohoto typu vražd často předchází dlouhý motivační vývoj. U žen tato motivace nejčastěji pramení z dlouhodobého utrpení ve vztahu, narůstající bezmocnosti a neschopnosti adekvátně řešit manželské problémy až po vzrůstající frustraci končící zabitím manžela. U mužů se jedná častěji o otázku moci a kontroly ve vztahu. Společné pro obě pohlaví je zmiňovaná absence schopnosti řešit problémy a případná schopnost odejít ze vztahu (Heretik, 2012).

2.2.2. Vražda dítěte rodičem – *infanticidium*

Vraždy dítěte rodičem bývají dvojího typu. První skupinou je vražda novorozeněte. Tato má své místo i v trestním zákoníku a ukládá se za ní nižší trest než za klasickou vraždu. Vražda novorozeněte tzv. *neonaticidium* může být způsobeno i biologickými faktory na straně matky, jako je laktační psychóza či důsledky změněného stavu vědomí během porodu a bezprostředně po něm. Ale důvodem může být i nezralost matky, nechtěné těhotenství, strach z předsudků okolí či nenávisť k otci dítěte. Resnick uvádí, že nejčastějším důvodem pro vraždu novorozeněte matkou je právě nechtěné těhotenství (Resnick, 1970). Tyto matky se často nachází v oblasti podprůměrného intelektu až mentální retardace (Heretik, 2012).

Druhým typem vraždy dítěte rodičem je tzv. *filicidium* aneb vražda dítěte staršího než jeden den. Matky i otcové v případě tohoto typu vraždy trpí v mnoha případech depresemi či jinou psychózou. Objevují se zde „altruistické motivy“, kdy rodiče nechtějí dítě nechat samotné po své vlastní sebevraždě či je chtějí zabitím uchránit před utrpením, ať už reálným či fiktivním (Resnick, 1970).

2.2.3. Vražda rodiče dítětem – *parricidium*

Pachatelé vražd rodičů bývají často psychotičtí, trpí zejména schizofrenií. V dětství byli vystaveni týrání a sexuálnímu zneužívání nebo jde o psychopatické citově chladné

jedince, případně o děti, které vraždí ze ziskuchtivosti pro získání dědictví. V případě vraždy rodiče se nabízí srovnání s oidipovským motivem. V případě současných výzkumů se snaha ochránit, případně získat matku před nenáviděným otcem, projevila jen zřídka. Spíše se jednalo o střet otce se synem v adolescentním věku, který vyústil v násilný konflikt s výhrou mladšího a fyzicky silnějšího syna. Zde se dá hovořit spíše o etologickém než psychoanalytickém výkladu motivace *parricidia* (Heretik, 2012).

2.2.5. Loupežná vražda

Pro loupež je typický majetkový motiv a použití agrese, případně hrozba agrese. Vražda může být v důsledku loupeže plánovaná jako zabití svědků nebo ve formě preventivní krycí vraždy. Může se jednat ale i o výsledek nečekané interakce, kdy během loupežného přepadení oběť klade nečekaný odpor. Ke krycí vraždě dochází i v případech trestných činů, které začaly jako krádež, ale oběť pachatele překvapila na místě činu (Heretik, 2012).

2.2.6. Vražda se sexuálním motivem

Jedná se o vraždy, kde usmrcením jiného či chováním, které k jeho usmrcení vedlo, dochází k uspokojení sexuální potřeby pachatele. Tato motivace je doprovázena zvláště u sadistických vrahů. Tento typ vražd je výjimečný, ale za to často silně medializovaný. Pro sexuální vraždy je typické, že pachatel svoji oběť nezná, k prvnímu kontaktu dochází zpravidla na veřejně dostupném místě a naprostá většina pachatelů jsou muži a jejich oběťmi ženy (Kuchta & Válková, 2005). Pachatele sexuálních vražd lze rozdělit na několik typů. Mezi dva nejčastější patří typ sexuálního agresora a sadisty. Sexuální agresori při svém činu postupují nejprve zabitím oběti a následnou manipulací. U sadistických vrahů je tomu naopak (Heretik, 2012).

2.2.7. Mnohonásobné vraždy

Pokud jsou oběti dvě a více, jedná se o mnohonásobnou vraždu. Pachatele můžeme rozdělit na masové vrahy, sériové vrahy a záchvatové vrahy (Čírtková, 2004).

Masový vrah zanechává více obětí na stejném místě během stejné události. Záchvatový vrah koná vraždy na různých místech v krátkém časovém úseku. Tyto vraždy spolu souvisí a vyplývají z jedné události. U sériového vraha nespojuje oběti jedna událost, ale vícero, vraždy jsou konány v delších časových intervalech (Matoušková, 2013). Motivace u mnohonásobných vrahů může být různá. Může jít o páchání deliktů v důsledku příkazů pramenících z psychózy pachatele, cílem může být útok na sociální menšinu či subkulturu, kterou se pachatel snaží „vyhladit“, pachatel může svými činy získávat potěšení, případně uspokojení své potřeby zcela ovládat jiné (Čírtková, 2004).

U sériových vrahů dochází ke třem a více vraždám v delším časovém horizontu. Na rozdíl od masových vrahů, u kterých je čin časově ohraničen. Sériový vrah si oběti vybírá a vraždy plánuje. Najít společné znaky sériových vrahů není jednoduché, dá se říct, že většina sériových vrahů netrpí psychotickými poruchami, ale často u nich bývá diagnostikována porucha osobnosti. Často se jedná o osobnost vyznačující se sadismem, maligním narcismem nebo asociální poruchou osobnosti (Čírtková, 2004).

2.3. Subjektivní stav pachatele v čase činu

S extrémní agresí velmi úzce souvisí afekt hněvu. Je emocionálním doprovodem zvláště při vraždách páchaných v důsledku konfliktu. Může se objevovat i afekt patický. Dalším faktorem působícím na subjektivní stav pachatele je alkohol. Z různých zdrojů vyplývá, že přes 50 % pachatelů vražd v čase činu bylo pod vlivem alkoholu (Heretik, 2012).

Schlesinger (2004) rozděluje pachatele podle převažujícího motivačního stimulu. Motivační příčiny klasifikuje od zcela endogenních až po čistě exogenní na straně druhé. Toto rozdělení není rigidní, ale může docházet k hraničním motivačním stimulům. Motivační stimuly klasifikuje:

Vraždy vlivem okolního prostředí – Stimulem jsou zde sociální tlaky a oslabení autorit. Vrah bývá součástí skupiny, která jeho chování legitimuje. Může se jednat také o nájemní vrahy, kteří zabíjení lidí považují za svoji práci. Dále také za vraždy v důsledku občanských válek, teroristických útoků, v minulosti například vraždy v souvislosti s holocaustem. Osobnosti s vysokou agresivitou mohou být velmi citlivé na společenské změny a toto může vyústit v násilné kriminální chování.

Situační vraždy – k činu dochází v důsledku stresové zátěže. Jedná se primárně o účelový motiv, jako je v případě finanční nouze krádež, ale často je tento čin podbarven patologickými motivy. Avšak u tohoto typu vraždy se oproti jiným typům vražd vyskytují jedinci bez psychiatrických onemocnění nejčastěji.

Impulzivní vražda – tyto činy nebývají strukturované a dají se těžko předvídat. Životní styl pachatele je soustředěn na přítomnost, bez životní perspektivy. Objevuje se často kriminální minulost. Je zde zřejmá nízká schopnost kontroly svých impulzů a pachatelé vykazují přítomnost hostility a hněvu spojenou s pocitem pomsty.

Katatymická vražda – v těchto případech jedinec násilný trestný čin vnímá jako jediné východisko své situace. Vlivem silného afektu či ambivalentního prožívání je zúženo myšlení pachatele. Tenze přemůže kontrolní mechanismy ega a dochází k výbuchu agrese. Pachatel má v době činu pocit snu a neskutečnosti, zpětně si však vše vybavuje. Může docházet ke chronickým formám. Příkladem může být poslední fáze stalkingu bývalého partnera, kdy pachatel pociťuje silnou vnitřní rozpolcenost a ve vraždě své oběti vidí jedinou možnost obnovení integrity.

Obsesivně-kompulzivní vražda – nachází se na endogenní straně spektra motivačních stimulů. Dochází k silnému puzení, vtíravé myšlenky jsou intenzivní a neodbytné. Pachatel pociťuje, že jediná možnost, jak dosáhnout vnitřního klidu, je těmto myšlenkám vyhovět a trestný čin spáchat. U těchto činů je vysoké riziko recidivy. Tito pachatelé často páchají bizarní vraždy a po odpykání trestu a propuštění na svobodu páchají čin znovu (Schlesinger, 2004).

3. Prožívání viny u pachatelů trestných činů

„Jak by byl býval šťasten, kdyby mohl sám sebe obvinit! To by byl snesl všechno, i stud a hanbu. Ale přestože se soudil přísně, jeho zatvrzelé svědomí neshledalo ve vlastní minulosti žádnou tak hroznou vinu, snad jen obyčejnou chybu, jíž se mohl dopustit kdekdo. Styděl se právě za to, že on, Raskolnikov, se zničil tak slepě, beznadějně, uboze a hloupě jen z vůle slepého osudu, a že chce-li se aspoň trochu uklidnit, musí se sklonit a pokořit před „nesmyslností“ nějakého rozsudku“ (Dostojevský, 2004, 580). V úryvku Dostojevský popisuje smlouvání Raskolnikova, který své provinění nereflektuje v plném rozsahu a svůj čin bagatelizuje.

Jak napovídá citát z románu Zločin a trest, zaměřuje se poslední kapitola teoretické části na charakteristiku pachatelů trestných činů ve vztahu k jejich prožívání viny. Delikventi mohou mít určitá osobnostní specifika, často jde o jedince s disociální poruchou osobnosti či s psychopatickými rysy. Na jedince páchající trestnou činností v mnoha případech působí jejich sociální prostředí, které může být tvořeno kriminální subkulturou. Pocity viny působí negativně na sebeobraz člověka, a tak pachatelé trestných činů vykazují mnohdy kognitivní specifika, která jim pomáhají vnímat své provinění jako menší, případně nevnímají žádné.

Vězeňské prostředí nebývá úspěšné v prevenci recidivy, naopak ve vězeňském prostředí může docházet k většímu odporu proti společenským normám a nastoupit pocit křivdy a nespravedlnosti vůči společnosti, a i když pachatel s pocitem viny do vězení přichází, může se během pobytu změnit spíše v generalizovanou nenávist vůči ostatním (Mařádek, 2005).

Kombinace osobnostních rysů, kognitivních schémat a vězeňského prostředí má dopad na vnímání viny a spravedlnosti. 94 % vězňů v amerických věznicích shledává uvěznění jako nespravedlivé a cítí se být nevinní (Tangney, 2002).

3.1 Kognitivní specifika

V rámci rozhodování a kognitivního zpracování situace dochází k mechanismům, které pachateli pomáhají od pocitu viny, zmírňují pocit provinění, nebo jej dokonce zcela

utlumí a pachatel si vinu nepřiznává. Díky těmto neutralizačním technikám se pachatelé dopouštějí činů i opakovaně, neboť jim pomáhají zachovat si pozitivní sebeobraz. Cíleným bouráním těchto neutralizačních kognitivních schémat by bylo možné přispět k oslabení recidivy kriminálních činů (Čírtková, 2000).

Odmítnutím oběti pachatel odmítá vnímat oběť jako takovou. Například v situaci, kdy je přesvědčen o tom, že ženy po znásilnění touží. Odmítnutí oběti může vypadat ale také jako její dehumanizace a deindividuace, kdy pachatel oběť nevnímá jako člověka a individuum. Dehumanizací se zabýval také Zimbardo ve svých výzkumech, kdy zjišťoval, jaké faktory stojí za přeměnou běžného člověka v člověka páchající zlo. „*Dehumanizace je jedním z ústředních procesů při proměně běžného, normálního člověka v lhostejného, či dokonce bezohledného pachatele zla. Tento stav se dá přirovnat k šedému zákalu, zatemní normální myšlení člověka a posiluje pocit, že ostatní jsou lidmi s menší hodnotou. Někteří jsou schopni v daný okamžik vnímat druhé jako nepřátele zasluhující trýznění, mučení a vyhlazení*“ (Zimbardo, 2014, 21).

Popřením odpovědnosti pachatel shledává vinu ve vnějších okolnostech, které ho k činu přiměly, případně v oběti samotné. Oběť mohla tušit, že je v nebezpečné situaci a něco se jí stane.

Odmítnutím způsobené újmy spočívá ve zlehčování následků svého činu. Pachatel například tvrdí, že banka má peněz dost, takže když jich pár zmizí, chybět ji nebudou.

Odsouzením soudců pachatel nepřijímá rozsudek, znevažuje mandát rozhodujících orgánů. V rozhodnutí soudu vidí nespravedlnost, předpojatost, nevnímá jejich autoritu. Tento postoj mu pomáhá odmítat konečný rozsudek.

Odvolání se k vyšší loajalitě dochází v případech, kdy je pachatel členem kriminální subkultury. Je věrný své skupině, která jeho činy podporuje, na rozdíl od většinové společnosti (Čírtková, 2000).

3.1.1. Kognitivní schémata

Walters a White (1989) společně vypracovali základních osm kognitivních schémat pachatelů. Tento klinický výzkum prováděli na jedincích s kriminálním životem. Kognitivní

schémata považují autoři za podstatnější než sociální podmínky jedinců. Těchto osm kognitivních specifíků totiž přímo ovlivňuje rozhodování jedinců (Walters & White, 1989). Hála (2005) tyto kognitivní schémata dále rozvádí a popisuje:

1. *Zmírňování* – jde o tendenci pachatele zlehčovat čin a alespoň částečně se vyvinit ze své odpovědnosti. Dochází k racionalizaci společensky nepřijatelných norem, a to v různých podobách. Může jít o odmítání oběti, které je zmíněno výše. Pachatel může vykreslovat složitost své životní situace, může sám přebírat roli oběti. Další formou je zlehčování rozhodnutí soudu. Pachatel tvrdí, že rozhodnutí zkresluje skutečnost a nechce přiznat, že je rozhodnutí oprávněné. Zmírňování je formou obranných mechanismů, neboť jedinci pomáhá učinit se sám před sebou a před ostatními lepším. Zmírňování se vyskytuje nejen formou zmíněné racionalizace, ale dělá také projekce, kdy pachatel druhé lidi připodobňuje sobě. Může se vyskytovat též zmírňování regresí, kdy pachatel truceje, choulí se do sebe, odmítá kontakt a dochází celkově k infantilním reakcím na stres.
2. *Blokování* – kognitivní strategie, která umožňuje pachatelům se odpoutat od uvědomování si odstrašujících následků, které většinu ostatních lidí chrání před páchaním kriminální činnosti. Delikvenci se naučili tyto strategie používat k překonání strachu a úzkosti. Pomáhají jim také v potlačování úvah nad odstrašujícími následky jejich činů. Pachatelé si vědomě pomáhají, aby tento strach či jiné emoce s činností spojené překonali, například i alkoholem či drogami.
3. *Oprávnění* – jde o přesvědčení pachatele, že on má oprávnění na to chovat se, jak se mu zlíbí. Svět kolem něj existuje a slouží pouze pro jeho osobní radost a prospěch. Pociťuje jakési narcistické přesvědčení, že jeho výjimečnost jej opravňuje páchat kriminální činy a že není právní moci, která by měla na to jej postihnout. Toto schéma je typické pro disociální poruchu osobnosti.
4. *Orientace na moc* – u mnoha pachatelů dochází k rozlišování osobností lidí jen na silné a slabé. Ostatní dimenze osobnosti nerozlišují. Sami se snaží o to, získat převahu a moc nad ostatními. Považují za nutné svoji sílu projevit, může se jednat jak o fyzickou sílu a její projevy, ale také o okázalé ukazování materiálního bohatství. Silný znamená mít moc nad ostatními.

5. *Sentimentalita* – u pachatelů dochází ve snaze o lepší sebeobraz k tendenci vykonávat a zabývat se činnostmi sentimentálními, které jsou paradoxní při pohledu na jejich trestné činy. Obrací se k umělecké tvorbě nebo k náboženství. Díky těmto činnostem dochází ke klamání sebe sama a pomáhají pachateli uvěřit, že je v podstatě dobrý, i přes své bezohledné činy. Ve vězení pachatelé vykazují zájmy o umění a filozofii, ale po propuštění už nemívají dostatek vůle si tyto zájmy udržet.
6. *Superoptimismus* – pachatelé mají velkou sebedůvěru ve vztahu k dopadení jejich trestného činu, cítí se nepřemožitelní a nepolapitelní. Právě díky přehnané sebedůvěře mohou při vykonání trestného činu udělat mnoho chyb. Fungují na bázi přání, a ne reality. Díky jejich přesvědčení, že jsou nepolapitelní, na delikventy často nefunguje hrozba trestu, neboť silně věří, že jim se trest vyhne.
7. *Kognitivní indolence* – znamená přednastavení pachatelů pro myšlení a jednání tou nejjednodušší cestou. Kriminální delikventy zajímá, jak se dostat k předmětu uspokojení co nejrychleji a bez velké námahy. Tato charakteristika se často propojuje se superoptimismem, kdy pachatelé jednájí velmi přímočaře s přesvědčením, že jim to projde. Pokud se dostanou do situace, kdy jim činnost neprochází, začínají zmatkovat, neboť kvůli nepromyšlenosti činu jsou v situaci, o které neuvažovali. Kognitivní indolence se vykazuje právě jakousi leností a nedostatkem pečlivosti v plánování činů.
8. *Diskontinuita* – vyskytuje se u pachatelů, kteří jsou propuštěni na svobodu. I přes jejich počáteční odhodlání, snadno podlehnou svodům kriminálního života. Snazší a rychlejší je tento proces v podmínkách stresu a při pocitech ukřivdění a zlosti. Recidiva se vyskytuje hlavně u pachatelů, kteří mají nižší sebepojetí v emocionální a hodnotové složce. U těchto delikventů dochází ke sklonu nepřijímat odpovědnost za své aktivity a nevěří ve vlastní schopnost řešit své problémy. Tyto osoby jsou emocionálně plošší, labilnější a nekonformnější. Vykazují se sebestředností, netolerancí, netrpělivostí, neschopností empatie a respektování hodnot a názorů ostatních lidí.

3.2 Charakterová specifika

Osobnost pachatelů bývá charakterizována sociální maladaptací, což je nepřizpůsobivost sociálním normám společnosti. Tato maladaptace může být dvojího druhu. Podmínky prostředí a potřeby jedince nejsou v souladu a trpí sám jedinec, anebo se jedná o tzv. psychotickou maladaptaci a trpí jeho okolí. Pokud se toto nepřizpůsobení podmínkám týká morálních norem, neadekvátním chováním až delikvencí, jde o morální maladaptaci (Marešová, 1994).

Co se týče morálního usuzování, bývá u pachatelů narušeno také centrum empatie. Nemají často schopnost vcítit se do druhých, vžít se do jejich situace a dívat se na čin z perspektivy druhého – oběti. Chování a prožívání druhých, ať už obětí či potenciálních obětí si vykládají špatně. Jednání pachatelů trestné činnosti se může z tohoto důvodu jevit jako bez respektu k druhým lidem (Matoušek & Kroftová, 1998).

Morálku můžeme rozdělit na tři složky, kterými jsou morální názory, morální postoje a zvnitřnělé morální normy. Pachatelé mají právě třetí složku odlišnou od ostatní populace. Dokážou si uvědomit, že jejich činy jsou společensky nežádoucí, ale jejich zábrany jsou nižší, než aby dokázaly včas zabránit v páchání trestné činnosti. Po spáchání trestné činnosti prožívají pocit viny, tento však paradoxně vede k dalšímu delikventnímu chování, případně hlubší destrukci osobnosti (Matoušek & Kroftová, 1998).

U pachatelů jsou nejčastější psychickou poruchou poruchy osobnosti. Abnormální rysy, které patří mezi nejvíce rizikové, jsou explozivní, agresivní, hysterické a schizoidní (Breier et al., 1977). Z jednotlivých typů poruch osobnosti je nejzávažnější porucha disociální. U těchto jedinců je nebezpečná jejich necitelnost, bezohlednost a egocentričnost (Pavlovský, 2009).

3.2.1 Disociální porucha osobnosti

Dle mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10 se jedná o diagnózu F60.2, která je klasifikací charakterizována jako porucha osobnosti s nedostatkem cítění pro druhé (Čírtková, 2004). Tyto osobnosti vykazují silnou nerovnováhu mezi chováním a současnými sociálními normami. Jejich chování nelze snadno změnit zkušeností, dokonce ani trestem.

Vykazují nízkou toleranci vůči frustraci a snadno dochází ke spouštění agrese včetně násilných činů. Tito lidé mají tendenci klamat druhé, případně sebeospravedlňovat své chování, které je přivádí do konfliktu se společností (MKN-10, 1992).

Disociální poruchu osobnosti mnoho autorů označuje jako psychopatii. Weinberg (1998) rozlišil několik typů psychopatie. Typ „pravého“ psychopata je egocentrickým, extrémně nezodpovědným a emocionálně oploštěným jedincem. Pravý psychopat postrádá schopnost odložit uspokojení každého svého pudu a je téměř neschopný výčitek svědomí či pocitu viny (Weinberg, 1998). Honzák zdůrazňuje při definici psychopatie, absenci strachu: „*tito lidé totiž nepocítují strach a velmi slabě, nebo vůbec bolest*“ (Honzák, 2014, 317).

Psychopati vykazují ohromující nedostatek zájmu o ničivé následky způsobené jejich činy na ostatní. Často se k věci vyjadřují naprosto otevřeně, s klidem prohlašují, že nemají pocit viny, nelitují bolesti a škod, které způsobili, a že nemají důvod k obavám (Hare, R. D., 1993).

Lidé s disociální poruchou osobnosti se charakterizují neschopností udržet dlouhodobé vztahy, naopak mají ale schopnost nové vztahy lehce navazovat (Pavlovský, 2009). Znamky budoucí disociální poruchy jsou patrné už v dětství. Tyto děti mají sadistické sklony, trápí zvířata, šikanují slabší děti, žalují, provokují učitele a dopouští se krádeží. V adolescenci se přidávají často sexuální delikty. Přesto tyto děti mají určitý šarm, díky kterému jim mnoho prohřešků prochází (Honzák, 2014).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4. Výzkumný problém

Prožívání viny pachatelů trestných činů může být determinováno mnoha jevy. U pachatelů se pocit viny může objevit, ale také nemusí. Ve výzkumné části je analyzováno prožívání viny u sériových vrahů, kteří jsou svými činy specifičtí a u kterých vidíme nejen hrůzostrašnost samotných činů, ale také nedostatek svědomí těchto pachatelů. Absence pocitu viny může vyplývat jak z nedostatečnosti v morálním vývoji, tak z poruchy osobnosti či sociálně patologického prostředí, ve kterém se jedinec vyvíjí a pohybuje. Jak se člověk, který má na svědomí několik brutálních vražd s těmito činy ve svém svědomí vyrovnává? Rozeznává dobro a zlo a dokáže i přes své činy vnímat svůj pozitivní sebeobraz? Nebo naopak vnímá sám sebe jako zlého a rozvíjí pouze své temné stránky? Sériový vrah je fenoménem často filmově či knižně ztvárňovaným, ale ve skutečnosti se jedná o výjimečné případy. V této práci slouží tyto osobnosti jako příklad jedné strany spektra prožívání viny, u které předpokládáme spíše nižší míru prožívání viny, případně žádnou. Pro neutralizaci pocitů viny a potlačení tohoto pocitu používají pachatelé kognitivní schémata, na která se výzkum také zaměří.

5. Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem práce je kvalitativní analýza autobiografických děl sériových vrahů. Za pomoci kvalitativních metod tematické analýzy zkoumá práce subjektivní pohled pachatelů na otázku svého provinění v souvislosti s činem. Dále zkoumá jejich celkový přístup k vině a její prožívání. Práce se zaměřuje na kognitivní schémata pachatelů a morální postoje, dále pak na emoce související s vinou jako jsou hanba a lítost. Výzkumné otázky jsou formulovány s dostatečným rozsahem, aby bylo možné se k těmto tématům přiblížit i z materiálů, které jsou k analýze k dispozici. Vina a svědomí souvisí s morálním vývojem, proto je první výzkumná otázka směřována na rozeznávání dobra a zla, dále také na sebeobraz. Následující otázky jsou zaměřeny na samotné prožívání viny a emoce související s vinou, jako jsou hanba a lítost. Navazují na výzkumy Tangneyové a Dearingové (2003), které ukazují, že vina a hanba se mohou vzájemně doplňovat, ale také vyskytovat samostatně. V poslední řadě se výzkumné otázky věnují sledování osmi kognitivních schémat, která ve svém výzkumu popsali Walters a White (1989).

V předkládané práci je odpovídáno na následující výzkumné otázky:

- I. *Jak se zabývají pachatelé otázkou dobra a zla obecně? Jak se zabývají otázkou dobra a zla v sobě samých?*
- II. *Jak hovoří pachatelé o vině v souvislosti s jejich činy?*
- III. *Jaké emoce související s vinou se u pachatelů objevují? Jaké emoce související s násilím u trestných činů se objevují?*
- IV. *Jaká nacházíme kognitivní schémata vnímání viny u pachatelů?*

6. Metodologický rámec

V rámci práce je provedena kvalitativní analýza dat. V kvalitativním výzkumu se výzkumník seznamuje s daty podrobně a nalézá komplexní pohled na předmět studie a vnitřní souvislosti. Hlavním instrumentem kvalitativního výzkumu je výzkumník sám. Používají se data, která přibližují život zkoumaných osob v širším kontextu, ze kterého výzkumník vybírá projevy a datové konfigurace. Tyto data mohou být zprostředkována například skrze rozhovor, pozorování či analýzu dokumentů, která je v této práci použita. Výzkumník vytváří schéma v průběhu získávání dat a analýze jeho částí, ve kterém zachycuje významy. Podrobně popisuje pozorované a zaznamenané děje a souvislosti (Hendl, 2016). Metodou použitou ve výzkumu této práce je tematická analýza, která je popsána dále.

Tematická analýza je procesem, kdy jsou v datech nalézána témata, vzorce či datové konflikty. Velkou výhodou této metody je její přizpůsobivost a schopnost obsáhnout velké množství prvků a poskytnout bohatou zprávu o zkoumaných datech. V rámci této metody výzkumník data detailně popisuje a organizuje. Rozlišují se pojmy datový korpus a datová množina. Datový korpus jsou veškerá data, která jsou v daném projektu získaná. Datová množina naopak představuje výběr dat, který je podroben analýze. Jedná se o data, která se týkají zkoumané problematiky. Úsek dat, který byl identifikován a vyznačen v datové množině se nazývá extrakt dat a bývá označen kódem. Téma, které je v tomto typu analýzy zkoumáno, zachycuje význam v datech vztahující se k výzkumné otázce (Hendl, 2016). Výzkumník se při tematické analýze může zaměřit nejen na interpretaci dat, ale také na jejich třídění (Vaismoradi & Snelgrove, 2019).

Analýza spočívá v nelineárním, rekurzivním procesu, který je tvořen fázemi (Hendl, 2016):

1. Seznámení s daty – důsledné čtení dat a poznávání jejich obsahu
2. Generování počátečních kódů – nalézání významů, které mohou pomoci při zodpovězení výzkumných otázek. Výzkumník tyto kóduje pro pozdější využití.
3. Vyhledávání témat – nalézání témat v souboru kódu a dat, vytváření širších významů a vzorců

4. Propracování témat a jejich revize – přezkoumání témat a jejich vztahu k výzkumné otázce
5. Vymezení a pojmenování témat – podrobná analýza tématu, jeho významu a rozsahu, téma dostává přiléhavý název
6. Příprava zprávy – konečná fáze propojuje analýzu s literaturou

7. Sběr dat a výzkumný soubor

Výzkumná část práce je tvořena analýzou dokumentů. Dokumenty mohou být deníky, dopisy, autobiografie, fotografie a podobné produkty lidské činnosti (Bryman, 2004). K analýze dokumentů v této práci je použita autobiografická literatura napsaná sériovými vrahy. Veškerá autobiografie, která je pro analýzu použita, je v anglickém originále. Omezením pro výběr literatury je těžká dostupnost literatury, která je psaná vrahy, a dále finanční rozpočet. Po dlouhé rešerši a výběru dostupných titulů byly získány tyto knihy, které jsou buď přímo celé autobiografické, či v sobě obsahují přímé výpovědi vrahů, které lze pro výzkum použít. Knihy, se kterými je ve výzkumu pracováno, jsou:

Carl Panzram: Butchering Humanity;

Ian Brady: The Gates of Janus;

John Borowski: The Strange Case of Dr. H. H. Holmes;

Danny Rolling: The Making of a Serial Killer;

Aileen Wuornos: Monster;

Donald Gaskins: Final Truth.

Výzkumný soubor obsahuje celkem šest dokumentů. Všechny tyto knihy obsahující autobiografie byly zakoupeny na internetovém obchodě www.amazon.com a převedeny do elektronické textové podoby, aby nadále bylo možné provést analýzu dokumentů za pomoci počítačového programu. Ke kódování a analýze dat byl použit jako nástroj počítačový program Atlas.ti 8, který slouží ke kvalitativnímu výzkumu a analýze kvalitativních dat. Tento program je ke stažení na webových stránkách www.atlasti.com.

7.1 Etické hledisko výzkumu

Autoři autobiografií, se kterými ve svém výzkumu pracuji, byli odsouzeni na doživotí nebo k trestu smrti a v současné době nejsou na živu. Bylo by možné kontaktovat jejich pozůstalé, případně nakladatele jejich publikací. Veškerá data použita v tomto výzkumu jsou však veřejně dostupná.

8. Postup při analýze dat

Po sběru dat následuje samotná analýza dokumentů. Autobiografie, se kterými je pracováno, jsou nejprve celé pročitány, výzkumník se seznamuje s obsahem analyzovaného textu a také s jazykem, neboť všechny dokumenty jsou v anglických originálech. Je věnováno tedy více času na porozumění cizojazyčnému textu. Každá z autobiografií je psána v jiném lingvistickém formátu, kde hrají roli nejen samotné vyjadřovací schopnosti, ale také doba, ve které byla autobiografie napsaná. Některé z analyzovaných knih jsou celé autobiografické, některé se skládají z autobiografické části a biografie tvořené jiným autorem. Následuje další fáze analýzy, ve které jsou nalézány a označovány kódy za pomoci počítačového programu Atlas.ti 8. Kódování začíná širším spektrem kódů a postupně jsou tyto kódy selektovány a jsou vybírány pro další postup pouze ty, které pomohou zodpovědět stanovené výzkumné otázky. Výběrem a tříděním kódů jsou nalézána témata, která jsou přiřazována k výzkumným otázkám v souvislosti s teoretickými poznatky a se zásadou zachování autentických výpovědí jsou tvořeny odpovědi na výzkumné otázky.

9. Výsledky

Výsledky výzkumné části jsou rozděleny do podkapitol se jmény sériových vrahů, jejichž autobiografie je analyzována. V každé podkapitole je odpovídáno na výzkumnou otázku pro konkrétního pachatele i s úryvky jeho slov. U každého pachatele je před samotným zodpovězením výzkumných otázek předkládán krátký medailonek pro uvedení pachatele a jeho činů. Informace v těchto medailoncích vyplývají z analyzovaných knih. V poslední podkapitole je uvedeno porovnání výsledků z jednotlivých analýz s grafickou prezentací dat. Jsou zde zodpovězeny výzkumné otázky celkově vztažené na všechny pachatele.

7.1 Carl Panzram

Carl Panzram byl americký sériový vrah pocházející z Minnesoty. Žil na přelomu 19. a 20. století a dožal se k 22 vraždám a dalším typům násilí, které bylo páčáno hlavně na mužích a chlapcích. V roce 1930 byl popraven. Ve věznici před svou popravou mu byl poskytnut prostor pro sepsání svých posledních slov. Carl Panzram tehdy sepsal svoji autobiografii popisující a vysvětlující jeho život a činy.

I. Jak se zabývá pachatel otázkou dobra a zla obecně? Jak se zabývá otázkou dobra a zla v sobě samém?

Carl Panzram otázku dobra a zla zmiňuje v metafoře Boha a ďábla. Prohlašuje, že nevěří ani na jednoho z nich: „*Nevěřím v muže, Boha ani Ďábla.*“¹ Otázku dobrého člověka zmiňuje vícekrát. Buď se jedná o ironii, nebo vypočítavost v situaci, kdy snaha hrát dobrého člověka přinášela výhody: „*Předtím, než jsem odtamtud odešel, zazpíval jsem jim tu stejnou starou písničku o tom, jak určitě miluji Ježíše a jaký jsem to hodný mladý muž a kolik dobra mi dalo to, že jsem byl do tohoto vězení poslán. Nevím, jestli mi to věřili nebo ne, ale každopádně všichni řekli, že ano. Potvrdili, že jsem čistý jako lilie a očištěn od všech hříchů. Propustili mě a řekli mi, ať už více nehřeším.*“² Carl Panzram popisuje moment, od kterého

---

¹ „*I don't believe in man, God nor devil.*“

² „*Before I left there I sung 'em the same old song and gave 'em the same line about how I sure loved Jesus and what a good nice young man I was and how much good it had done me to be sent to that prison. I don't know if they believed me or not but they all said they did anyway. They all declared that I was pure as a lily and free from all sin. They told me to go and sin no more.*“

již necítil ani zbytek dobra v sobě samém, ale pouze ztělesněnou nenávist: „Už když jsem se tam dostal, tak jsem byl celkem rošťák, ale když jsem odcházel, tak všechno dobro, které kdy ve mně mohlo být, ze mě bylo vymláčeno.“³

II. Jak hovoří pachatel o vině v souvislosti s jeho činy?

Carl Panzram svoji vinu v celém svém spise nezmiňuje. Prohlašuje, že nemá svědomí: „Za žádný z těchto činů se nijak neomlouvám, nemám svědomí, takže mě to nijak nemrzí.“⁴ Veškeré činy, které popisuje, vypráví bez zmínek své viny a pocitů svědomí: „Na mé jachtě jsem měl místa pro pět lidí, ale byl jsem tam nějakou dobu sám. Pak mě napadlo, že by bylo dobré najmout si pár námořníků, kteří by pro mě pracovali. Dostal bych je na jachtu, opil bych je, spáchal na nich sodomii, okradl bych je a pak zabil. Tak jsem to udělal.“⁵ Jedinou vinu, kterou spatřuje, je u druhých lidí, kteří jej stvořili takovým, jakým je: „Nebyla moje chyba, že učitelé, kteří mi dávali návody, byli špatní nebo že lekce, které mě učily, byly špatné. Člověk mě stvořil takovým, jakým jsem dnes, a jestli se mu to, co stvořil nelíbí, musí obvinění směřovat tam, kam patří.“⁶

III. Jaké emoce související s vinou se u pachatele objevují? Jaké emoce související s násilím se objevují?

Jako emoci související s vinou, která se v autobiografii Carla Panzrama objevuje, je lítost. Lítost zmiňuje Carl Panzram v souvislosti s týranými zvířaty: „Je mi líto, že jsem ve svém životě týral pár zvířat, a je mi líto, že mi není umožněno vyvraždit celou lidskou rasu.“⁷ Objevují se emoce související s násilím, jako je nenávist vůči ostatním: „V této chvíli jsem necítil ani tak nenávist vůči sobě, ale nenáviděl jsem jen všechny ostatní.“⁸ Na začátku své autobiografie ale přiznává i nenávist vůči sobě samému: „Nenávidím celou lidskou rasu

---

³ „I was a pretty rotten egg before I went there but when I left there, all the good that ever may have been in me had been kicked and beaten out of me long before.“

⁴ „For all of these things I am not the least bit sorry. I have no conscience so that does not worry me.“

⁵ „On my yacht I had quarters for five people but I was alone for a while. Then I figured it would be a good plan to hire a few sailors to work for me, get them out to my yacht, get them drunk, commit sodomy on them, rob them and then kill them. This I done.“

⁶ „It wasn't my fault that the teachers who gave me my instructions were the wrong kind or that the lessons they taught me were the wrong kind. Men made me what I am today and if men didn't like what they have made of me, they must put the blame where it belongs“

⁷ „I am sorry that I have mistreated some few animals in my lifetime and I am sorry that I am unable to murder the whole damned human race.“

⁸ „I had not at this time got so that I hated myself, I only hated everybody else.“

včetně sebe sama.“⁹ Popisuje také moment, kdy se v něm nenávist probudila po neustálé šikaně, kterou mu způsobovalo jeho okolí. Tento moment nastal asi v jeho jedenácti letech: „Nejprve jsem si myslel, že jsem byl nespravedlivě potrestán, pak jsem začal nenávidět ty, kteří mě zneužívali. Potom jsem začal přemýšlet o odplatě, a to tak, že v každém příhodném momentu, a co nejdříve to půjde, ublížím každému. Kdokoli by to udělal. Pokud nemohu ublížit těm, kteří ublížili mně, tak ublížím někomu jinému. Od toho dne jsem následoval tuto myšlenku.“¹⁰ Popisuje dále radost a potěšení z utrpení a ztráty druhých lidí: „Celé město hořelo a já jsem se procházel tím městem a užíval si pohledy na všechny ty hořící budovy a poslouchal nářky těch, jejichž domov a majetek hořel. Moc jsem si to užíval.“¹¹

IV. Jaká nacházíme kognitivní schémata vnímání viny u pachatele?

Z kognitivních vzorců můžeme najít orientaci na moc. Dle teorie se jedná o přesvědčení, že existují slabí a silní lidé a silný je ten, který má nad ostatními moc. „Postupem času mi jedna myšlenka utkvěla v mysli nad ostatními. Přišel jsem na to, že pokud budu dostatečně silný a dostatečně chytrý na to, abych ostatní ovládal, dělám to správně. Do dneška tomu věřím.“¹²

7.2 Ian Brady

Ian Brady byl anglický sériový vrah pocházející z Glasgow. Žil v letech 1938–2017 a spolu s Myrou Hindleyovou zavraždili 5 dětí, těla svých obětí schovali v oblasti močálů. Média pár nazývají „vrahové z močálů“. Ian Brady napsal svoji autobiografii během svého pobytu ve vězení, kdy dle jeho slov věděl, že už nemá žádnou budoucnost a může si dovolit upřímnou výpověď. Svoji autobiografii sepsal za pomoci redaktora Colina Wilsona.

---

⁹ „I hate the whole damned human race including myself.“

¹⁰ „I first began to think that I was being unjustly imposed upon. Then I began to hate those who abused me. Then I began to think that would have my revenge just as soon and as often as I could injure someone else. Anyone at all would do. If I couldn't injure those who injured me, then I would injure someone else. From that day to this I have followed that line of thought.“

¹¹ „The whole town was on fire so I got off and walked through the town, enjoying the sights of all the burning buildings and listening to the tales of woe, the moans and sighs of those whose homes and property were burning. I enjoyed it all very much.“

¹² „As the years went on that idea persisted in my mind above all others. I figured that if I was strong enough and clever enough to impose my will on others, I was right. I still believe that to this day.“

I. *Jak se zabývá pachatel otázkou dobra a zla obecně? Jak se zabývá otázkou dobra a zla v sobě samém?*

Otázkou dobra a zla se Ian Brady zabývá ve své knize rozsáhle. Je ateistou a názorovým stoupcem morálního relativismu: „*Primární instinkt člověka je v životě získat co nejvíce uspokojení, co je možné. Ať už je to skrze sebeobětování nebo obětováním druhých. Ať už jsou činy člověka hodnoceny vnějšími kritérii jako dobré či špatné, jsou nakonec determinovány tím, jaké množství potěšení z toho člověk získá.*“¹³ Morální pravidla daná zákonem jsou relativní a vykonstruovaná elitou, která sama pravidla porušuje, ale ze svého postavení je nedotknutelná. Dle názoru Iana Bradyho přistižení dělá zločince, dokud není člověk přistižen, myslí si, že je nevinný. Dobro a zlo jsou nástroje, které musíme umět používat, abychom si nekazili reputaci: „*Dobro a zlo můžeme vnímat jako reprezentaci toho, s čím musíme počítat, abychom neobtěvovali svoji reputaci.*“¹⁴

II. *Jak hovoří pachatel o vině v souvislosti s jeho činy?*

V souvislosti se svými činy Ian Brady o vině nemluví, zmiňuje však omluvu, která mu nepříjde adekvátní. Neví, za co a komu by se měl omlouvat: „*Komu bych se měl omlouvat a co by to vlastně změnilo? Odsoudili jste mě na smrt v krabici, která měří osm krát deset, a očekáváte k tomu ještě veřejné přiznání lítosti? Zbavte se tohoto očekávání.*“¹⁵ Jakýsi pocit provinění můžeme najít mimo jeho trestné činy, kdy se Ian Brady cítí nekomfortně vůči ostatním, když si kupuje nejdražší sedadla v kině: „*Nesnášel jsem muset projít kolem řady, abych je akceptoval; cítil jsem, jako bych je svým chováním úmyslně urážel, něco ve smyslu: ‚Já si mohu dovolit nejdražší sedadla, vy ne.‘ Není to úplně lichotivé k mé image démona.*“¹⁶

III. *Jaké emoce související s vinou se u pachatele objevují? Jaké emoce související s násilím se objevují?*

---

¹³ „*Man’s primal instinct is to obtain as much pleasure from life as possible, whether by self-sacrifice or the sacrifice of others. Whether termed good or bad by external moral and legal criteria, every action a person commits is determined by the amount of personal pleasure it gives.*“

¹⁴ „*Good and evil might therefore be presented simply as a matter of what we think we can get away with without sacrificing reputation.*“

¹⁵ „*To whom should I apologise, and what difference would it make to anyone? You contain me till death in a concrete box that measures eight by ten and expect public confessions of remorse as well? Rid your mind of that expectation.*“

¹⁶ „*I hated having to walk past the queue in order to accept them; I felt that I was deliberately snubbing or insulting them by my action: ‘I can afford the most expensive; you can’t.’ Not very flattering to my ‘demon’ image.*“

V knize Ian Brady nepopisuje další emoce s vinou související. V souvislosti s násilím se objevuje touha po moci: „*Jediné, co sériový vrah hledá, je moc a vůle k moci.*“¹⁷ Dále pak zvědavost a touha poznávat nové zážitky. Ian Brady kriminalitu popisuje jako svobodu, jako vystoupení z průměrného šedého konformního života: „*On (kriminálník) zažívá osvěžující nadřazenost nezávislého predátora; každý čin nejenže potvrzuje jeho neomezenou existenci světu, ale také neúspěch dosavadních kodexů a pravidel společnosti. Se svou znalostí svých předností a limitů je předurčen k tomu být kriminálník, protože je to jediné přirozené prostředí, ve kterém může zazářit.*“¹⁸ Popisuje své nadšení pro svoji kriminální kariéru: „*Mohu osobně dosvědčit, že jsem měl nekonečné množství energie pro kriminální činy, stejně jako zanícený obchodník může pracovat od svítání do soumraku na projektech nabízejících mu vysoké finanční nebo existenční ocenění. Zločin je přirozené prodloužení kultury laissez-faire.*“¹⁹ Spolu s pocity zvědavosti a poznávání nového zážitku, popisuje Ian Brady také pocit nebezpečí a strach spojený s dosud nepoznaným. Tyto pocity se objevují v případě první vraždy: „*První vražda nebyla jenom tím nejsilnějším prvkem živoucí novosti a zvědavosti, ale také skvělým prvkem nebezpečí a strachu z nepoznaného.*“²⁰

IV. *Jaká nacházíme kognitivní schémata vnímání viny u pachatele?*

U Iana Bradyho můžeme najít kognitivní schéma jakéhosi oprávnění, neboť kriminalita je záviděníhodná: „*Nepříjemnou pravdou je, že mnoho lidí závidí esoterické potěšení a excesy, které si užívá zločinec, který převedl své nejtemnější fantazie do reálných činů.*“²¹ Ten, kdo tyto činy páchá, jde mimo dav, můžeme zde vidět i jakousi hrdost či nadřazenost: „*Většina lidí si přirozeně užívá představu vystoupení z davu, ale jejich pud sebezáchovy je nakonec stejně dovede do bezpečí konformity.*“²² A dále nedůvěry v autoritu

---

¹⁷ „*serial killer seeks above all is power and the will to power.*“

¹⁸ „*He (criminal) experiences the exhilarating superiority of the freelance predator; each act not only affirming his unfettered existence to the world but also the failure to succeed by extant codes and rules of society. Knowing his strengths and limitations he has determined to prove himself a villain, that being the only natural sphere in which he can shine.*“

¹⁹ „*I personally can testify to having had boundless energy for criminal pursuits, just like any avid businessman could work from dawn till dusk on projects offering high financial or existential rewards. Crime is a natural extension of laissez-faire culture.*“

²⁰ „*The first killing experience will not only hold the strongest element of existential novelty and curiosity, but also the greatest element of danger and trepidation conjured by the unknown.*“

²¹ „*The unpleasant truth, I venture to reiterate, is that many envy the esoteric pleasures and excesses enjoyed by the criminal, who translates their darkest fantasies and desires into action.*“

²² „*The majority of people naturally enjoy the idea of running with the fox. But their heads, their pack instinct and keen sense of self-survival, urge them to ride more safely with the hounds.*“

a morální pravidla ve společnosti. Morální pravidla jsou relativní a zákony psány elitou, kterou tvoří kriminální podhoubí bílých límečků. Kriminalita je pro obyčejné lidi někdy jediná možnost, pokud nechtějí žít: „*‘Zločin se lidem nevyplácí’ – samozřejmě až na elity. Pro nižší třídy deprimované nadějí v slušnou práci se zločin jeví jako jediná proveditelná možnost přežití.*“²³ U Iana Bradyho můžeme vidět i opovržení lidmi bez kriminální minulosti: „*Mnoho z vás, sedících v pohodlných křeslech s nápojem v ruce a vyhlídkou zástupného vzrušení, které vás čeká, až se dáte do četby, jste se pravděpodobně ujistili v tom, že není žádné nebezpečí identifikovat se nebo sympatizovat s někým takovým, s kým se setkáváte na těchto stranách. Vskutku, cítíte se intelektuálně a morálně nadřazení, protože toto je kniha napsaná zločincem o dalších zločincích, stvoření z podsvětí, vzdálené subkultury, zatím co vy nemáte co skrývat nebo se za co stydět, že? Tento vnitřní pocit svatosti je skoro stejně dobrý, jako velká sklenice whisky. Fakt je, že zločinci cítí to samé při pohledu na vás.*“²⁴

7.3 Herman Webster Mudgett

Herman Webster Mudgett, který se přezdíval H. H. Holmes, byl americkým sériovým vrahem. Žil v letech 1861–1896 a doznal se celkem k 27 vraždám, přičemž není jisté, kolik jich opravdu spáchal. Násilí páchal na mužích, ženách i dětech. Mnoho z činů uskutečnil ve svém hotelu, který si nechal postavit. Po zatčení sepsal svoji autobiografii a pak doznání svých 27 vražd. Autobiografický dokument, ze kterého čerpám je součástí knihy, jejíž autor je John Borowski.

I. *Jak se zabývá pachatel otázkou dobra a zla obecně? Jak se zabývá otázkou dobra a zla v sobě samém?*

---

²³ „*‘Crime Does Not Pay’ — except for the elite, of course. With the underclasses even deprived of the hope of honest work, crime remains the only feasible option for survival.*“

²⁴ „*Many of you, sitting out there in cosy easy chairs, with a drink at your elbow and the prospect of vicarious excitement ahead as you settle down to read, have probably assured yourself in advance that there is no danger of you identifying with, or even empathising with, anyone you are about to encounter in these pages. Indeed, you already feel intellectually and morally superior because this is a book written by a criminal about other criminals, creatures of the underworld, a distant subculture, whereas you have nothing to hide or be ashamed of, have you? That inner glow of sanctity feels almost as good as a large glass of double-malt whisky, but not quite as genuine or fully matured. The plain fact is, heavens above, the criminals feel exactly the same way about you.*“

Samotnou otázku dobra a zla a morálky obecně Herman Mudgett neřeší. Ve vztahu k sobě se zamýšlí nad tím, zda jeho morální degenerace je příčinou či následkem jeho kriminálního chování: „K dnešnímu dni mám veškeré příznaky zdegenerovaného morálního idiota. Je možné, že zločiny nejsou následkem těchto podmínek, ale samy o sobě příčinou této degenerace?“²⁵ Herman Mudgett také popisuje zdravotní poruchu, která mu způsobuje malformaci obličeje, a popisuje, že díky tomuto znetvoření se čím dál více podobá ďáblu: „Tohle onemocnění se projevuje deformací kostních částí. Moje hlava a obličej postupně nabývají podlouhlého tvaru. Zcela věřím tomu, že se měním, abych připomínal ďábla. Naše podobnost je téměř sjednocena.“²⁶

II. Jak hovoří pachatel o vině v souvislosti s jeho činy?

Herman Mudgett doznává svoji vinu u 27 vražd, které byly v té době vyšetřovány, přesto doufá, že mu nebude přisuzována vina v dalších činech: „Mluvím zde pouze o případech, které byly vyšetřovány, doufám, že to nevyvolá podezření, že jsem vinný i v jiných případech vražd.“²⁷ V případě své první vraždy hovoří o momentu, kdy se v něm povolila morální hranice a jeho svědomí začalo být slepé: „Riziko a vzrušení spojené se získáním čtyřiceti tisíců dolarů z pojištění byly zanedbatelné ve srovnání s mučivým pomyšlením na to, že jsem vzal lidský život. Začal jsem být tedy zcela hluchý ke svému hlasu svědomí, než jsem začal konstantně páchat zločiny.“²⁸ Při popisování jednoho z činů porovnává čin svého spolupachatele a jeho vinu se sebou, kdy hodnotí spolupachatele jako stejně vinného a krvežíznivého, jako je on sám: „Tady jsem poprvé věděl, že tento můj společník spáchal vraždu. V několika dalších případech byl vinný, a pokud je to vůbec možné, tak bezcitnější a krvežíznivější.“²⁹ V případě smrti svého přítele H. Pitezela přiznává určitou lítost nad vykonaným činem: „Ale myslet si, že jsem tyto činy spáchal pro potěšení

---

²⁵ „To-day I have every attribute of a degenerate – a moral idiot. Is it possible that the crimes, instead of being the result of these abnormal conditions, are in themselves the occasion of the degeneracy?“

²⁶ „That disease is a malformation or distortion of the osseous parts...My head and face are gradually assuming an elongated shape. I believe fully that I am growing to resemble the devil-that the similitude is almost completed.“

²⁷ „I speak only of cases that have been thus investigated and of no others, I trust it will not give rise to a supposition that I am still guilty of other murders which I am withholding.“

²⁸ „The risk and excitement attendant upon the collection of the forty-thousand dollars of insurance were very insignificant matters compared with the torturing thought that I had taken human life. This will be understood that before my constant wrong-doing, I had become wholly deaf to the promptings of conscience.“

²⁹ „This is the first instance in which I knew this confederate had committed murder, though in several other instances he was fully as guilty as myself, and, if possible, more heartless and bloodthirsty.“

ze zabíjení svých bližních, pro to, abych poslouchal jejich nářky a prosby o milost a prosby, aby jim byl poskytnut čas alespoň na modlitbu a přípravu na smrt – tohle všechno je příliš hrozné i na mě, zatvrzelého zločince, abych se přes to přenesl bez otřesu. Je snad k podivu, že od chvíle mého zatčení se mé sny naplnily výčitkami a noci bezesným strachem? Nebo že jsem už před svou smrtí začal přijímat podobu samotného Dábla?“³⁰

III. *Jaké emoce související s vinou se u pachatele objevují? Jaké emoce související s násilím se objevují?*

Emoce související s vinou se v autobiografickém textu neobjevují. V souvislosti s páchaným násilím popisuje Herman Mudgett potěšení: „*Hrubé svlékání jejich oděvů a jejich pohřbení bez zakrytí uchovalo chladnou zem, kterou jsem na ně hromadil s dábelským potěšením.*“³¹ Dále popisuje touhu spojenou s násilím a uspokojení: „*Dostal jsem příležitost k uspokojení své hořčnaté touze po krvi návštěvou hřbitova, kde byl pohřben a pod záminkou zajištění nějakých částí těla pro mikroskopické účely jsem tyto části odebral nožem a bezcitný způsob, kterým jsem to učinil a zjevné uspokojení, které mi to přineslo, bylo pak později popsáno panem Smithem na stanovišti svědků.*“³² Objevuje se zde i strach při uvědomění si další oběti, kterou má na svědomí: „*K této hádce a následné smrti došlo v malé venkovní kanceláři, a jakmile jsem si uvědomil, že můj úder byl smrtelný a trochu jsem se vzpamatoval z hrůzy, že mám na rukou krev další oběti, byl jsem nucen najít nějaké bezpečné prostředky pro zatajení činu.*“³³

IV. *Jaká nacházíme kognitivní schémata vnímání viny u pachatele?*

---

³⁰ „*But to think that I committed this and other crimes for the pleasure of killing my fellow beings, to hear their cries for mercy and pleas to be allowed even sufficient time to pray and prepare for death—all this is now too horrible for even me, hardened criminal that I am, to again live over without a shudder. Is it to be wondered at that since my arrest my days have been those of self-reproaching torture, and my nights of sleepless fear? Or that even before my death, I have commenced to assume the form and features of the Evil One himself?*“

³¹ „*The ruthless stripping off of their clothing and the burial without a particle of covering save the cold earth, which I heaped upon them with fiendish delight.*“

³² „*I was afforded an opportunity to gratify my feverish lust for blood by going to the graveyard where he had been buried and under pretense of securing certain portions of his body for microscopical examination removed the same with a knife, and the heartless manner in which I did this and the evident gratification it afforded me has been most forcibly told by Mr. Smith upon the witness stand.*“

³³ „*This quarrel and death occurred in a small outer office, and as soon as I realized that my blow had been a fatal one and I had recovered somewhat from the horror of having still another victim's blood upon my hands, I was forced to look about for some safe means of concealing the crime.*“

V případě Hermana Mudgetta by se dalo hovořit o schématu blokování, kdy dochází k odpoutání se od strachu, který by s pokračující trestnou činností mohl nabrat nesnesitelných rozměrů. Při své první vraždě popisuje pocit, kdy se jeho svědomí stalo slepým.

7.4 Daniel Harold Rolling

Daniel Harold Rolling byl americký sériový vrah, dopustil se několika znásilnění a pokusu o vraždu. Žil v letech 1954–2006. Celkem se přiznal ke spáchání 8 vražd. Během čtyř dní v roce 1990 zavraždil 5 vysokoškolských studentů. Během svého pobytu ve vězení začal společně s redaktorkou Sondrou London sepisovat svoji autobiografii.

I. Jak se zabývá pachatel otázkou dobra a zla obecně? Jak se zabývá otázkou dobra a zla v sobě samém?

Daniel Rolling se na téma dobra a zla vyjadřuje na několika místech knihy. Často zmiňuje Boha a obrací se k němu. Zlo podle něj tvoří podstatu každého člověka: „Vím, že jsme všichni v základu zlí.“³⁴ Ale člověk se musí modlit k Bohu, aby se zlu nepoddal: „V průběhu svého života jsem se podvolil oběma silám a je zde jen jediné shrnutí: Správné a dobré vždy následuje nebe. Špatné a zlé produkuje pouze peklo. Jestli jste jedním z těch, kteří slyší noční volání a nemůžete odolat jeho svádění, najděte si místo, kde se můžete modlit, a prostě našeho pána a spasitele Ježíše Krista, aby vám pomohl překonat tyto zlé duchy, které se toulají tmou a hledají duši, kterou by mohly pohltit.“³⁵ Ke zlu se vyjadřuje dále jako o temné síle, duchu, který člověka může posednout: „Po světě se potulují démoničtí duchové hledající otevřené dveře do duše, kterou by posedli. Pokud otevřete dveře těmto silám, vstoupí a ovlivní vaši mysl, ovládnou vás dělat věci, které by vás ani nenapadlo, že byste někdy udělali.“³⁶ Zamýšlí se nad sebou samým a tím, jak se z nevinného dítěte stal sériový vrah: „Jaké síly v přírodě mohly udělat z tak nevinného dítěte monstrum

---

³⁴ „I know that we're all basically evil.“

³⁵ „In the course of my life I have yielded to both powers, and there is only one conclusion: Right and good always follow the heavenly. Wrong and evil produce nothing but Hell. If you are one who hears the night calling and cannot resist its seducing, find you a place to pray and ask our Lord and Savior Jesus Christ to help you overcome these evil spirits that roam the darkness in search of a soul to devour.“

³⁶ „There are demonic spirits roaming this world in search of an open door to a soul to possess. If you open the door to these forces, they will enter and influence your mind, even dominate you to do things you never thought or dreamed of doing.“

tak odporne, že společnost nemůže unést tíhu jeho zlých skutků? Příroda nevychovává zločince. Lidé plodí násilí, které kazí i přírodu.“³⁷

II. Jak hovoří pachatel o vině v souvislosti s jeho činy?

O vině hovoří Daniel Rolling v souvislosti s výkonem trestu: *„Platím za své chyby společnosti a budu platit a platit a platit, dokud to půjde. Toto je přání státu. Hodně toho lituji, ale stal jsem se takovým svými krvavými činy proti lidským bytostem.“³⁸* Své doznání k činům připisuje hlasu svědomí: *„Moje rozhodnutí přiznat vinu bylo výhradně otázkou mého svědomí.“³⁹*

III. Jaké emoce související s vinou se u pachatele objevují? Jaké emoce související s násilím se objevují?

Pachatel hovoří o pocitu úlevy, když svoji vinu přiznal před soudem: *„Při přiznání viny mi spadla z ramen obrovská zátěž. Teď i mé modlitby zní víc upřímně. Bez ohledu na to, co si lidé myslí, vím ve svém srdci, že mi Bůh odpustil.“⁴⁰* Co se týče emocí souvisejících s násilím, zpětně ve své výpovědi je zhrzený svými vlastními činy. Během činu samotného se cítil, jako by jej něco posedlo: *„Nedokážu to vysvětlit, jen vím, co se stalo. Byl jsem tou věcí posedlý – vedený k těmto hrozným činům. Drahy Bože! Nikdy jsem si nemyslel, že bych mohl spáchat takové hrůzy! Ježíši Kriste, odpusť mi. Očisti mě, abych mohl znovu zvednout svaté ruce k uctění krále králů, a ne těmto krvavými rukama – ach! Jsem prokletý.“⁴¹* Popisuje také své pocity, které měl po činu. Cítil se silnější a mocný a pociťoval touhu po dalších podobných zážitcích: *„Když se Gemini vynořilo, jako by se stal Danny silnější. Tak moc, až tomu bylo těžké uvěřit. Jakmile jednou nůž ochutná lidské maso, přemění se z kovu*

---

³⁷ *„What forces in nature could mold an innocent child into a monster so hideous society couldn't bear the weight of his evil deeds? Nature doesn't breed criminals. People spawn the violence that corrupts even nature.“*

³⁸ *„I am paying for my wrong against society and I will pay and pay and pay until the life within my heart can pay no more. This is the State's wish, and so it is. I have many regrets, but I have become such by my bloody deeds against fellow human beings.“*

³⁹ *„My decision to plead guilty was strictly a matter of conscience.“*

⁴⁰ *„In pleading guilty, a huge weight lifted off my shoulders. Now even my prayers feel more sincere. Regardless of what people think, I know in my heart that my Lord God has forgiven me.“*

⁴¹ *„I can't explain it, I just know what happened. I was possessed by this thing — driven to these horrific acts. Dear God! I never thought I could commit such horrors! Sweet Jesus Christ, forgive me. Cleanse me so that I might once again lift holy hands to honor the King of Kings with pure worship — not these bloody hands — oh! I am cursed.“*

a kůže na entitu, která žízní po další a další krvi.“⁴² V souvislosti se znásilněním popisuje několik emocí jako pocit moci, uspokojení, splnění tajných přání, vzrušení, napětí a dobrodružství. Ale po činu popisuje pocity výčitek a prázdnoty: „Ale co zbylo po tom? Lítost...škoda... ztráta. Když vám krev pumpuje v žilách, jste na chvíli králem, opravdu osvícen. Ale jakmile sestoupíte, temnota se kolem vás uzavře a vy se nacházíte sami.“⁴³

IV. Jaká nacházíme kognitivní schémata vnímání viny u pachatele?

Co se týče kognitivních specifik dle teorie, nejsou u Daniela Rollinga nalezena žádná ze schémat. Daniel Rolling hovoří o své entitě, části své duše, kterou nazývá Gemini, a která ho pohltí a navádí v páchání nelidských činů. Tuto entitu popisuje jako zhmotnělou a na několika částech své autobiografie, např.: „Byla to vražda a znásilnění – znásilnění a vražda postupně. Gemini tu osudovou noc vedlo a Danny následoval. Mysl Gemini se snaží pouze o to, zničit všechna krásná stvoření Boha, protože tato stvoření mohou cítit boží lásku, ale stvoření temna nemohou.“⁴⁴ Specifikem Daniela Rollinga je jakési pohybování se v extrémech mezi jeho zmiňovanou vírou v Boha, nákloností a pozitivním popisům lidí, jako je jeho matka či snoubenka, a na druhé straně zlem tvořeným jeho hrůznými činy.

7.5 Aileen Carol Wuornosová

Aileen Carol Wuornosová byla americká sériová vražedkyně. Žila v letech 1956–2002 a během svého života zavraždila celkem 8 mužů. Ke všem vraždám došlo v souvislosti s její obživou, kterou byla prostituce. Během jejího pobytu ve vězení vznikla za pomoci redaktora Christophera Berry-Dee její autobiografie.

I. Jak se zabývá pachatelka otázkou dobra a zla obecně? Jak se zabývá otázkou dobra a zla v sobě samé?

---

⁴² „When Gemini surfaced, the elements of the night made Danny physically stronger. So much so, it's hard to believe myself. I will say this much. Once a knife's blade has tasted human flesh, it becomes transformed from mere metal and leather to an entity which thirsts for more... and more... Blood.“

⁴³ „But afterwards, what is left? Regrets... shame... loss. When the blood is thumping in your veins, and you are King of the Hill for a moment, the light really shines on you. But once you step down, the darkness closes in around you and you find yourself alone.“

⁴⁴ „It was murder and rape — rape and murder from the beginning. Gemini led that fateful night... and Danny followed. The mind of Gemini seeks only to destroy the wonderful creation of God, because we can feel God's Love... but the Powers of Darkness cannot.“

Otázkou dobra a zla obecně se Aileen Wuornosová ve své autobiografii nezabývá. Ve vztahu k sobě samé říká, že je uvnitř dobrým člověkem: „*Opravdu uvnitř, v mém nitru jsem dobrým člověkem.*“⁴⁵ A dále, že by sama od sebe nikomu neublížila: „*Co se snažím říct, je to, že bych nikdy nikomu neublížila, pokud by to nebyla situace, kdybych musela. A já jsem v těchto situacích musela.*“⁴⁶

II. *Jak hovoří pachatelka o vině v souvislosti s jejími činy?*

Pachatelka svoji vinu přiznává: „*Za první, jsem vinná. Za druhé, moje přítelkyně není.*“⁴⁷

III. *Jaké emoce související s vinou se u pachatelky objevují? Jaké emoce související s násilím se objevují?*

Emoci související s vinou, kterou můžeme pozorovat, je lítost, kterou však dále neguje. Při popisu rodiny své partnerky dochází k tomu, že i rodiny obětí budou pociťovat ztrátu, ihned ale své myšlenky obrací k tomu, že oběti byli starší muži, kteří už nejspíše nikoho neměli, a dále vzhledem k jejich násilnému chování to byli stejně špatní lidé: „*Ted' si uvědomuji, jak moc jsem ublížila některým rodinám. Tito muži byli starší muži. To je další věc, která mě po jejich smrti netrápila, protože jsem si říkala, no, jsou starší. Pravděpodobně nikoho nemají, takže mě to tak netrápilo. Ale nezabila jsem je z tohoto důvodu. Zabila jsem je, protože mi něco udělali. Ale myslím si, že vzhledem k tomu, že jsou starší, tak jejich otcové a matky jsou pravděpodobně zesnulí, takže proč si tím dělat starosti, nevím.*“⁴⁸ Dále nacházíme spíše sebelítost: „*Přála bych si, abych to neudělala. Ne že by mi bylo líto sebe samotné, ale myslím tím, že bych si přála nikdy nemít zbraň, abych nikdy nedělala prostituci a abych nikdy nepotkala tyto muže.*“⁴⁹ V souvislosti s násilím se objevuje hněv, ale jinak vraždy popisuje velmi chladně: „*Střelila jsem Malloryho do jeho pravé paže. Bez zásahu.*

---

⁴⁵ „*Really inside, right inside me, i'm a good person.*“

⁴⁶ „*What I'm trying to say is I never would have hurt anybody unless I had to, and I had to at the time.*“

⁴⁷ „*Number one, I'm guilty, number two, my girlfriend is not.*“

⁴⁸ „*I realise now how badly I used to hurt some families. And the re- now... I... these... these men were older men... another thing after they were dead that didn't bother me because I thought, Well, they're older. They probably don't have anybody hardly anyway so it didn't worry me too much. But I didn't kill them for that reason. I killed them because they tried to do something to me. But I think that, Well, they're old, their father and mother's probably deceased and so why worry about it and stuff, I don't know.*“

⁴⁹ „*I wish I hadn't done it. Not that I'm feeling sorry for myself for what I'm going to play, I'm saying I wish I never had the gun, I wish I never, ever hooked and I wish I never would have met those guys.*“

Nic. Tak jsem ho střelila asi ještě třikrát, možná čtyřikrát. Prosil o pomoc, ale sledovala jsem, jak umírá. Jasně, že jsem ho okradla, a co?”⁵⁰

IV. Jaká nacházíme kognitivní schémata vnímání viny u pachatelky?

Kognitivní schéma, které zde můžeme vidět, je zmírňování. Svě oběti popisuje jako násilné muže, kteří ji chtěli znásilnit, tudíž její střelba byla sebeobranou a obětí je tedy pachatelka sama. Dále dochází ke zlehčování jejích činů a bagatelizování, nejen vražd, ale také s tím spojených loupeží.

7.6 Donald Henry Gaskins

Donald Henry Gaskins byl americký sériový vrah. Žil v letech 1933–1991. Během svého života spáchal mnoho násilných činů, znásilnění a vražd. Celkem se přiznal k přibližně 100 vraždám. Během svého posledního pobytu ve věznici vznikla za pomoci redaktora Wiltona Earleho jeho autobiografie.

I. Jak se zabývá pachatel otázkou dobra a zla obecně? Jak se zabývá otázkou dobra a zla v sobě samém?

Ve své knize zmiňuje Donald Gaskins rozhovor s psychiatrem o Bohu, kde odpovídá na otázku víry v Boha. Dochází k tomu, že Bůh musí existovat, protože existuje tolik lidí, kteří chodí do kostela a modlí se, proč by to jinak dělali, kdyby Bůh neexistoval. Ke konci svého doznání sebe samotného srovnává s Bohem: „*Kráčel jsem stejnou cestou jako Bůh. Tím, že jsem vzal život a přiměl ostatní, aby se mě báli, se stávám Bohem rovnocenným. Skrze zabíjení ostatních se stávám svým vlastním pánem. Svou vlastní silou se dostávám ke svému vlastnímu vykoupení. Jakmile uvidím zázračné světlo, už se nebudu muset bát nebo dodržovat pravidla žádného člověka ani Boha.*“⁵¹

II. Jak hovoří pachatel o vině v souvislosti s jeho činy?

Pachatel o vině nijak nehovoří.

---

⁵⁰ „*I just shot mallory in his right arm. Didn't aim. Nothing. Just shot him maybe three or four times right there. He begged for help, but i watched him die... sure i robbed him...so what?*“

⁵¹ „*I have walked the same path as God. By taking lives and making others afraid of me, I become God's equal. Through killing others I become my own Master. Through my own power I come to my own redemption. Once I see the Miracle light, I didn't never again have to fear or obey the Rules of no Man or no God.*“

III. *Jaké emoce související s vinou se u pachatele objevují? Jaké emoce související s násilím se objevují?*

Žádné emoce související s vinou se v autobiografii Donald Gaskins neobjevují, nelze najít lítost ani svědomí. V souvislosti s násilím a jeho činy popisuje naštvání i s fyziologickými projevy den poté, co spáchal znásilnění a vraždu bez jakéhokoli předchozího plánu: „*Následující ráno, když jsem se probudil, potil jsem se a třásl se. Dokonce jsem měl i mokrou postel, což se mi dlouho nestalo. Byl jsem tak hrozně rozhozený, protože jsem věděl, že jsem udělal něco špatně: Spáchal jsem vraždu bez pořádných předchozích plánování a příprav.*“⁵² Po vraždě spoluvězně popisuje hrdost: „*Cítil jsem se skvěle. Dokázal jsem to. Už nikdy nebudu ničím kluk.*“⁵³ Při popisování samotných násilných činů se emoce objevují jen zřídka, vraždy popisuje velmi odosobněle. Sám u vraždy spoluvězně zmiňuje, že jej až překvapilo, jak byl klidný: „*Brazellovo hrdlo bylo prořízlé dřív, než mohl stihnout použít paže na svoji obranu. Snažil se křičet, ale jen zabručel. Překvapil jsem sám sebe svým klidem. Opravdu jsem nic necítil.*“⁵⁴

IV. *Jaká nacházíme kognitivní schémata vnímání viny u pachatele?*

Z kognitivních schémat se u Donalda Gaskinse objevuje oprávnění, kterým je přesvědčení o své výjimečnosti a oprávněnosti k zabíjení druhých: „*Narodil jsem se výjimečný a šťastlivý. Jsem jeden z mála, který chápe, o čem je smrt a bolest. Mám zvláštní druh mysli, který mi umožňuje dát si povolení zabít.*“⁵⁵ Dále se objevuje neutralizační technika odmítnutí soudců, kdy sám sebe, i když má před trestem smrti, považuje za vítěze v boji se zákonem: „*Opravdu jsem porazil zákon, protože jejich povoláním je řešit zločiny, ale nevyřešili ani jednu moji vraždu. Nenašli ani jedno tělo, pokud k němu nebyli dovedeni. A dokud si nepřečtou tuto knihu, stále nebudou mít ponětí o většině mých vražd.*“⁵⁶ Spolu s oprávněním nacházíme kognitivní schéma orientace na moc, například v tomto úryvku:

---

⁵² „*Next morning I woke up sweating and shaking. I had even wet the bed, which was something I hadn't done in a real long time. I was so awful upset because I knew I had did something bad wrong: I had committed a murder without any proper planning and preparing.*“

⁵³ „*I felt great. I had done it. I wasn't never going to be nobody's boy again.*“

⁵⁴ „*Brazell's throat was cut open before he could ease his arms to protect himself. He tried to yell but just gurgled. I surprised myself at how calm I was. I didn't really feel nothing much at all.*“

⁵⁵ „*I was born special and fortunate. I am one of the few that truly understands what death and pain are all about. I have a special kind of mind that allows me to give myself permission to kill.*“

⁵⁶ „*I trully beat the Law, because their profession is to solve crimes and they never solved one murder that I committed, or even found one victim's body they weren't led to, and until they read this book, they still don't have a clue about the majority of my killings.*“

„Jen pár mužů má privilegium žít tak svobodný a uspokojující život jako byl můj. Jakmile se rozhodnete zabít (...) jakmile se dostanete do tohoto bodu, osvobodíte se a budete žít ten nejlepší život, který je možný. Od tohoto momentu si budete vytvářet svá vlastní pravidla.“⁵⁷

V průběhu vyprávění nacházíme superoptimismus a přesvědčení, že pokud nebude sám chtít, tak jej trest nedostihne.

7.7 Porovnání

Tato kapitola slouží pro porovnání a souhrnné odpovědi na výzkumné otázky. Pro přehlednost jsou výsledky prezentovány i v grafickém zpracování v případech, kdy je možné jej využít.

I. Jak se zabývají pachatelé otázkou dobra a zla obecně? Jak se zabývají otázkou dobra a zla v sobě samých?

Otázkou dobra a zla se pachatelé zabývají různými způsoby a do rozdílné hloubky. U některých pachatelů se tato otázka a ani zmínka či náznak jejich definice nevyskytuje. Dobrem a zlem v obecném měřítku se nejvíce zabývá Ian Brady, který tuto otázku vnímá pohledem morálního relativismu. U Carla Panzrama a Donalda Gaskinse se objevují krátké úvahy o Bohu. Daniel Rolling se otázkou dobra a zla zabývá, považuje veškeré lidi za vnitřně zlé. Herman Mudgett a Aileen Wuornosová se otázkou dobra a zla nezabývají.

Carl Panzram	Nevěří v Boha ani v Ďábla.
Ian Brady	Dobro a zlo je relativní, dané uměle vykonstruovanými zákony. Jsou to nástroje, které máme umět používat pro zachování reputace.
Herman Mudgett	Nezabývá se.
Daniel Rolling	Každý člověk je ve své podstatě zlý. Zlá temná síla nás může posednout.

---

⁵⁷ „Not many men is privileged to live a life as free and pleased as mine has been. Once you decide to kill (...) once you get into that point, you set yourself free to live the best kind of life there is. From then on, you make your own rules.“

Aileen Wuornosová	Nezabývá se.
Donald Gaskins	Existuje Bůh, protože proč by jinak lidé do kostela chodili.

Tabulka 1 Otázka dobra a zla obecně

Dobro a zlo ve vztahu k sobě samému a jakési hodnocení v tomto smyslu udává většina pachatelů z analýzy. Carl Panzram popisuje moment, od kterého v sobě přestal cítit jakýkoli zbytek dobra, který v něm do té doby mohl být. Herman Mudgett se zabývá svojí morální degenerací, které přisuzuje buď příčinu, nebo následek trestné činnosti. Daniel Rolling o sobě píše jako o netvoru, který se stal z nevinného dítěte. Aileen Wuornosová říká, že je i přes své činy uvnitř dobrým člověkem. Donald Gaskins o dobru a zlu jako takovém nehovoří. Srovnává se však s Bohem, ale spíše ve smyslu jeho všemohoucnosti. Ian Brady se hodnocením sebe sama nezabývá.

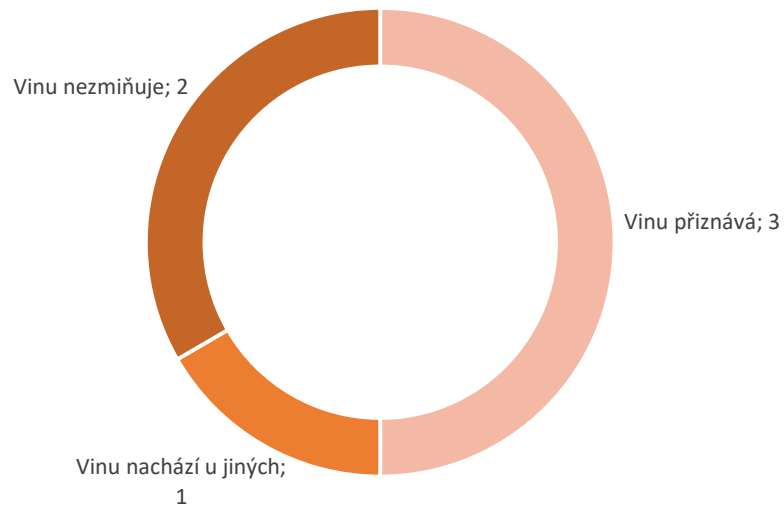
Carl Panzram	Od určitého momentu necítil ani kousek dobra v sobě samém, cítí pouze ztělesněnou nenávist.
Ian Brady	Nezabývá se.
Herman Mudgett	Píše o své morální degeneraci.
Daniel Rolling	Píše o sobě jako o netvoru.
Aileen Wuornosová	Uvnitř je dobrým člověkem.
Donald Gaskins	Sám sebe srovnává s Bohem, ve smyslu všemohoucnosti.

Tabulka 2 Otázka dobra a zla ve vztahu k sobě samému

II. Jak hovoří pachatelé o vině v souvislosti s jejich činy?

O vině hovoří a přiznávají ji celkem 3 pachatelé, a to Herman Mudgett, Daniel Rolling a Aileen Wuornosová. Daniel Rolling hovoří o svém svědomí, díky kterému se ke svým činům přiznal. Carl Panzram hovoří o svém svědomí, které měl v minulosti, ale od své první vraždy jej nepociťuje. Ian Brady a Donald Gaskins o vině nijak nehovoří.

Pocit viny v souvislosti s činy pachatelů

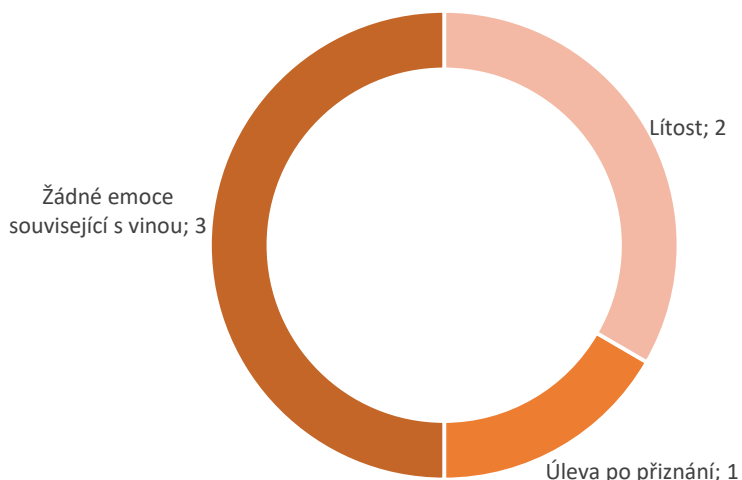

Graf 1 Pocit viny v souvislosti s činy pachatelů

III. Jaké emoce související s vinou se u pachatelů objevují? Jaké emoce související s násilím se objevují?

U poloviny pachatelů nemůžeme žádné emoce související s vinou pozorovat. Carl Panzram a Aileen Wuornosová hovoří o lítosti, ale v případě Aileen Wuornosové je toto diskutabilní, neboť svoji lítost, o které hovoří vzápětí neguje. Carl Panzram zase uvádí, že lituje týraných zvířat, ale ne lidí, které zabil. U Daniela Rollinga můžeme pozorovat pocit úlevy, který se dostavil po přiznání se ke svým činům.

Emoce související s vinou

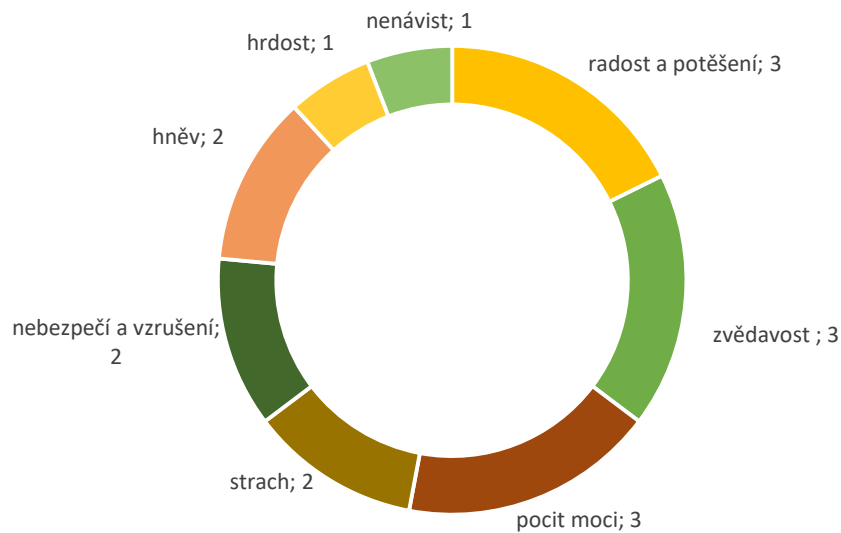

Graf 2 Pozorované emoce související s vinou

Emoce, které souvisejí s provedením násilného činu pachatelé uvádějí, jsou více pestré. Nejčastěji se zde objevuje pocit moci či touha po moci. Emoce související s mocí můžeme pozorovat u Iana Bradyho, Daniela Rollinga a Donalda Gaskinse. U Iana Bradyho, Daniela Rollinga a Donalda Gaskinse dále zvědavost a touha po nových zážitcích. Carl Panzram, Herman Mudgett a Daniel Rolling uvádí příjemné pocity jako radost a potěšení. Hrdost se objevuje u Donalda Gaskinse. Hněv u Aileen Wuonorsové a nenávisť u Carla Panzrama. Pocit nebezpečí a vzrušení můžeme najít u Iana Bradyho a Hermana Mudgetta. Strach se objevuje u Hermana Mudgetta a Donalda Gaskinse.

Emoce související s násilím/činem

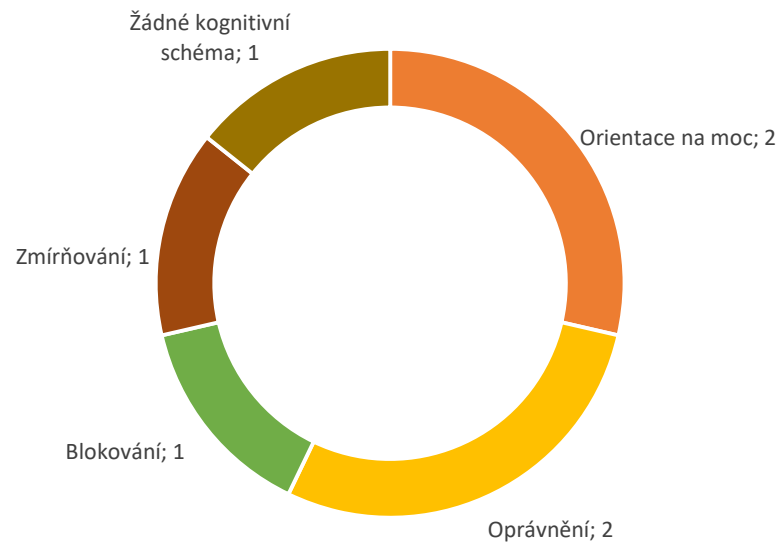

Graf 3 Emoce související s násilím a činem

IV. Jaká nacházíme kognitivní schémata vnímání viny u pachatelů?

Kognitivní schémata, která se vyskytují u pachatelů v tomto výzkumu, jsou orientace na moc u Carla Panzrama a Donalda Gaskinse. U Donalda Gaskinse a Iana Bradyho se objevuje schéma oprávnění. V případě Hermana Mudgetta nacházíme schéma blokování. Aileen Wuornosové se objevuje zmírňování. U Daniela Rollinga se žádné z kognitivních schémat neobjevuje.

Kognitivní schémata pachatelů

Graf 4 Kognitivní schémata pachatelů

10. Diskuse

Výzkum této práce zaměřený na prožívání viny u pachatelů vražd, byl prováděn kvalitativní metodou analýzy dokumentů. Za pomoci metody tematické analýzy byl zkoumán vzorek šesti autobiografií sériových vrahů. Výzkumné otázky byly formulovány do několika oblastí. První otázkou bylo, zda a jak řeší otázku dobra a zla, a to jak obecně ve smyslu svých hodnot. Tak ve vztahu k sebepojetí. Další otázka se zaměřila na to, jakým způsobem vnímají svoji vinu. Zde bylo dle teorie pravděpodobné, že svoji vinu shledávat nebudou. Může se jednat o specifické charakteristiky osobnosti tíhnoucí ke kriminálnímu chování nebo kognitivní schémata a vliv kriminální subkultury. Dle výzkumů vyplývá, že 94 % vězňů shledává vězení jako nespravedlivé a cítí se být nevinni (Tangney, 2002). Další otázka v tomto výzkumu byla zaměřena na emoce, které se u pachatelů objevují v souvislosti s vinou, ale i s násilím. U každého pachatele je vidět jiné spektrum emocí, které s činem souvisí. V některých případech můžeme vidět, jak emoce související s pocitem viny, tak pozitivní emoce související s násilím. Tyto ambivalentní emoce jsou zřetelné u Daniela Rollinga. Poslední výzkumná otázka sleduje kognitivní schémata pachatelů, která pomáhají vinu pachatelům zpracovat a neutralizovat.

Každý text, který byl v pro analýzu použit, byl jiný, jak už v provedení, tak v jazyce, kterým byl sepsán. Promítala se do stylu textů také doba, kdy byla autobiografie napsána. Při kladení výzkumných otázek bylo patrné riziko, že nemusí být otázky zodpovězeny, neboť se jedná o analýzu textů, kterým dal podobu, strukturu i obsah autor. Nebyla zde možnost sbíraná data strukturovat a podoba dat byla rozdílná. Všechny autobiografie ale byly napsány po konečném zatčení vrahů. Podmínky, ve kterých se nacházeli, byly tímto velmi podobné. I přesto byly výzkumné otázky zodpovězeny.

Někteří se zabývali vinou či otázkou dobra a zla více než jiní, někteří se těmito tématům zcela vyhnuli. Ve většině případů není patrné žádné nebo jen minimální zaujetí etickými hodnotami a jejich zvnitřněním, což patrně souvisí s nedostatečným morálním vývojem, o kterém hovoří Marešová (1994), která zmiňuje morální maladaptaci jako nepřizpůsobivost sociálním normám společnosti, typickým pro pachatele trestných činů. Prožívání viny může také souviset s charakterovým specifickým pachatele ve smyslu poruchy osobnosti, neboť lidé s disociální poruchou osobnosti se vyznačují otevřeným přiznáním

toho, že nelitují bolesti a škod, které způsobili a nemají pocit viny (Haare, 1993). To však z povahy tohoto výzkumu nelze určit.

Další výzkumná otázka byla zaměřena na emoce související s vinou. Tangneyová a Dearingová (2003) ve svých výzkumech popisují rozdíl mezi lidmi prožívajícími spíše vinu a spíše hanbu a popisují charakteristiky lidí, kteří prožívají spíše vinu než hanbu. Tito lidé mají tendence vinit okolí i sebe za negativní události a tíhnou k prožívání vzteku bez empatie k ostatním lidem, na rozdíl od těch, kteří prožívají spíše hanbu a tíhnou k empatii (Tangney & Dearing, 2003). V tomto případě výsledky výzkumu také odpovídají teorii, neboť u pachatelů z výzkumného vzorku nejsou náznaky prožívání hanby patrné a prožívání viny se u některých vyskytuje. Jiné emoce související s činem, které se objevovaly, tak byly jak pozitivní, tak negativní. Emoce jako jsou radost, potěšení, zvědavost a hrdost se vyskytovaly u všech pachatelů kromě Aileen Wuonorsové, u které se z emocí vyskytoval hněv. U Carla Panzrama pozorujeme nenávist. Afekt hněvu je typickou emocí při subjektivním prožívání vraždy pachatelem (Heretik, 2012). V našem výzkumném vzorku se však hněv vyskytoval pouze ve dvou případech, pravděpodobně proto, že vraždy páchané sériovým vrahy bývají plánované a nevznikají v konfliktu, který je doprovázen hněvem. Touha po moci byla patrná u poloviny pachatelů. Zbývající pachatelé se o touze po moci nezmiňovali.

Co se týče kognitivních schémat souvisejících s vinou, ve výzkumném vzorku můžeme najít velký rozptyl odpovědí. U většiny z pachatelů bylo možné některé z osmi kognitivních schémat popsaných Waltersem a Whitem (1989) identifikovat. Ve zkoumaném vzorku se projevila schémata oprávnění, blokování, orientace na moc a zmírňování. Pouze u Daniela Rollinga nebylo žádné ze schémat uvedených v teoretické části patrné. Mohlo by to být jeho charakterovými specifiky. Daniel Rolling popisuje část své duše, která pokud se začne projevovat, Daniel Rolling se stává, jak sám definuje posedlým.

Mimo výzkumné otázky můžeme pozorovat projevy tzv. demoralizace, která nastává opakovaným porušováním morálních pravidel. Hlas svědomí se v tomto případě tlumí (Čapelák, 1982). Tento projev nacházíme u Hermana Mudgetta, když konstatuje po svém popisu jednoho ze svých prvních činů: *„Začal jsem být tedy zcela hluchý ke svému hlasu svědomí, než jsem začal konstantně páchat zločiny.“*

Výzkumný vzorek byl celkově dostatečně rozsáhlý pro kvalitativní analýzu a sestával pouze ze sériových vrahů, čímž bylo snazší i výsledné porovnání. Je samozřejmě otázkou, do jaké míry jsou výpovědi pachatelů autentické a v souladu s jejich přesvědčeními, a ne pouze účelně napsané. To bohužel není možné ověřit. Je zde patrný rozdíl v osobnostech pachatelů i z širšího hlediska, nejen u sledovaného prožívání viny a morálních hodnot. Data použitá pro tento výzkum byla postačující pro kvalitativní analýzu konkrétních pachatelů a jejich porovnání. Dá se konstatovat, že tento výzkum potvrdil poznatky stanovené teorií a plynoucí z předchozích výzkumů. Přínosem této práce je kvalitativní analýza subjektivního prožívání viny vybraných sériových vrahů a jejich porovnání, které může být využito jako podpůrný zdroj pro další analýzu sociálně patologického chování.

V budoucích výzkumech zaměřených na toto téma je doporučeno zaměřit se na porovnání prožívání viny pachatelů trestných činů a prožívání viny běžné populace. Vzhledem k absentujícím morálním hodnotám a násilí v dětství, které u pachatelů v tomto výzkumném vzorku můžeme vidět, směřuje doporučení pro praxi k prevenci kriminality dětí a mladistvých. S přihlédnutím k obětem těchto činů také na prevenci viktimnosti a edukaci společnosti o disociálních poruchách osobnosti.

11. Závěry

Výzkum zaměřený na prožívání viny byl proveden tematickou analýzou autobiografie šesti sériových vrahů. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký mají pachatelé postoj k otázce dobra a zla, jak prožívají vinu a jaká se u nich objevují kognitivní schémata prožívání viny. Otázkou dobra a zla se každý z pachatelů z analýzy zabýval jiným způsobem. Ian Bradley se morální otázkou a svými postoji zabývá do hloubky, argumentuje morálním relativismem a obhájí svůj pohled na morální normy jako pravidla uměle určená autoritami a konformně přijatá obyčejnými lidmi. Polovina pachatelů z mého výzkumného vzorku se otázkou dobra a zla nezabývá vůbec. Hodnocení sebe samého jako zlého, či dobrého se u pachatelů také různí. Aileen Wuornosová i přes své činy hovoří sama o sobě jako o v nitru dobrém člověku. Naopak Daniel Rolling považuje všechny lidi za vnitřně zlé. Prožívání viny a emoce s vinou spojené se neobjevují u všech pachatelů, což není nijak překvapivé. Emoce spojené s pácháním vražd a jiných násilných činů jsou jak negativní, tak pozitivní. Jako negativní emoce byly uváděny nenávist, hněv a strach, jako pozitivní pak radost, potěšení a pocit moci. Co se týče samotné viny, uvědomuje si ji a ve své autobiografii přiznává polovina pachatelů. Carl Panzram říká, že je vina v okolních lidech, kteří jej po celý život zneužívali. Daniel Rolling však svoji vinu přiznává a popisuje úlevu, kterou mu jeho přiznání přineslo. U pachatelů nacházíme různá kognitivní schémata sloužící k neutralizaci pocitů viny. Nejčastěji se jedná o orientaci na moc a oprávnění, které vyjadřuje přesvědčení pachatele, že má pravomoc vraždit. Analýza autobiografií sériových vrahů a jejich porovnání dokazují morální maladaptaci, nedostatečnou či absentující empatii, používání kognitivních schémat, které pachatelům pomáhají ve zmírňování pocitu viny, či jeho blokaci. Výzkum potvrdil teoretické poznatky a je možné jej uplatnit jako podporu pro budoucí výzkumy v této oblasti.

SOUHRN

Práce se zabývá prožíváním viny pachatelů trestného činu vraždy. V teoretické části je rozpracován pojem viny, její vznik a prožívání. Pojem viny se dá uchopit z mnoha hledisek, a i v psychologickém pojetí existuje mnoho teorií, které vznik viny popisují. Subjektivní přesvědčení jedince, že něco zavinil a v důsledku toho očekává trest, může, ale nemusí být v souladu s reálnou situací. Morální hodnocení vlastních činů si jedinec osvojuje v průběhu svého vývoje (Hartl, 2000). V případě nepřizpůsobení se morálním pravidlům společnosti dochází k morální maladadaptaci, která se může projevat nedodržíváním sociálních norem a delikvencí (Marešová, 1994). Soustavným porušováním morálních pravidel může docházet k oslabení hlasu svědomí (Čapelák, 1982).

Vražda je projevem extrémní agrese. Je činem spíše nižších společenských vrstev. Pachatelé vražd často pochází z rodin s výskytem fyzického násilí, projevují se v dospívání příslušností k místnímu gangu a rvačkami. V jejich partnerských vztazích se také často vyskytuje fyzické násilí (Heretik, 2012). Při rozhodování a kognitivním zpracovávání dochází u pachatelů k mechanismům, které jim pomáhají neutralizovat pocit viny. Byla popsána kognitivní schémata a neutralizační techniky, které se u pachatelů vyskytují (Čírtková, 2000).

Cílem výzkumu byla analýza prožívání viny pachatelů vražd. Výzkum byl realizován prostřednictvím analýzy autobiografie sériových vrahů a zkoumal jejich postoje otázky dobra a zla a prožívání viny. Metodou tematické analýzy byl výzkum proveden na šesti autobiografických publikacích amerických a britských autorů. U pachatelů byly sledovány jejich morální postoje, hodnocení dobra a zla a hodnotový sebeobraz. Dále bylo sledováno vnímání viny. Tu si přiznává polovina pachatelů z výzkumu. Byly analyzovány emoce související s vinou a více zastoupené emoce související s činem, a to jak negativní, jako hněv a strach, tak pozitivní emoce jako potěšení a radost. Nakonec byly v práci analyzovány kognitivní mechanismy ve formě kognitivních schémat popsanych Waltersem a Whitem (1989), která slouží ke zmírnění nebo úplnému vymizení pocitů viny. Výsledky výzkumné části potvrzují teoretické poznatky a předchozí výzkumy. Práce může být podkladem pro další výzkumy v oblasti sociálně patologického chování a programy prevence kriminality.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Adamec, J. (2010). *Psychologie morálky*. Brno: Filosofický seminář – katedra teorie.
2. Adler, F., Mueller, G. O., Laufer, W. S. (1991). *Criminology*. New York: MacGraw-Hill, Inc.
3. Berndsen, M., Pligt, J., Doosje, B., Manstead, A. (2004). Guilt and regret: The determining role of interpersonal and intrapersonal harm. *Cognition and Emotion*, 18, 55-70. Retrieved March 20, 2021, from <https://doi.org/10.1080/02699930244000435>
4. Berry-Dee Ch., Wuornos A. (2004). *Monster: My true story*. London: John Blake.
5. Borowski, J. (2005). *The Strange Case of Dr. H. H. Holmes*. London: Waterfront Publishing.
6. Brady, I. (2015). *The Gates of Janus*. Port Townsend: Feral House.
7. Breier, Š., Fridrich, J., Líbiková, H., Pogády, J. Wiedermann, V. (1977): Páchatel trestného činu vraždy. In *Soubor referátů z krajského soudně psychiatrického semináře*. Hradec Králové: KUNZ.
8. Bryman, A. (2004). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
9. Buber, M. (1971). Vina a pocit viny. In J. Němec (Ed.), *Bolest a naděje: Deset esejů o osobním zranění*. Praha: Vyšehrad.
10. Cramer, P. (1998). Defensiveness and Defense Mechanisms. *Journal of Personality*, 66(6), 879-894. Retrieved March 20, 2021, from <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00035>
11. Čapelák, J. (1982). *Penitenciární psychologie I. díl. Úvod do penitenciární psychologie*. Praha: Vysoká škola SNB, Správa SNV ČSR.
12. Černíková, V., Sedláček, V. (2002). *Základy penologie pro policisty*. Praha: PA ČR.
13. Čírtková, L. (2000). *Policejní psychologie*. Praha: Portál.
14. Čírtková, L. (2004). *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk.
15. Dostojevský, F. M. (2004). *Zločin a trest*. Praha: Academia.
16. Freud, S. (1990): *O člověku a kultuře*. Praha: Odeon.
17. Freud, S. (1998). Muž Mojžíš a monoteistické náboženství. In S. Freud, *Spisy z let 1906–1909 sv. 16*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.

18. Freud, S. (1999): Já a Ono. In S. Freud, *Spisy z let 1906–1909 sv. 13*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
19. Gaskins D., Earle W. (2004). *Final Truth: The Autobiography of a Serial Killer*. Atlanta: Adept.
20. Gilliganová, C. (2001): *Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál.
21. Hála, J. (2005): *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií.
22. Hartl, P., Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
23. Hare, R. D. (1993). *Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us*. New York: The Guilford Press.
24. Hellinger, B., Weber, G., Beaumont, H. (1998). *Skrytá symetrie lásky*. Praha: Pragma.
25. Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
26. Heretik, A. (2012). *Extrémna agresia I*. Nové Zámky: Psychoprof.
27. Hitlin, S. (2008). *Moral Selves, Evil Selves: The Social Psychology of Conscience*. New York: Springer.
28. Hollin, C. R. (1997). *Psychology and crime*. London and New York: Routledge.
29. Honzák, R. (2014). Kdo je „psychopat“ – současný pohled. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*, 24(4), 317-320. Citováno 20. března, 2021, z <http://dspace.specpeda.cz/handle/0/1591>
30. Jones, E. (1929). Fear, guilt and hate. *The International Journal of Psychoanalysis*, 10, 383–397.
31. Jung, C. G. (2001): Symbol proměny ve mši. In C. G. Jung, *Výbor z díla IV*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
32. Jung, C. G. (2010). *Červená kniha*. Praha: Portál.
33. Juráš, Ľ. (2012). Hanba a vina pri roznych typoch osobnosti. *Psychiatria-Psychoterapia-Psychosomatika*. 19(3-4), 44-50.
34. Kocvrlichová, M. (2006). *Vina*. Praha: Triton.
35. Koukolík, F., Drtilová, J. (1996). *Vzpouza deprivantů: O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos.

36. Kuchta, J., Válková, H. a kol. (2005). *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck.
37. Langmeier, J. Krejčířová, D. (2018). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
38. Le Goff, J. (2003). *Zrození očištěnce*. Praha: Vyšehrad.
39. Lewis, H. B. (1987). Shame and the narcissistic personality. In D. L. Nathanson (Ed.), *The many faces of shame* (pp. 93–133). New York: The Guilford Press.
40. London S., Rolling D. (2020). *The Making of a serial killer*. Port Townsend: Feral House.
41. Marešová, A. (1994). *Pachatelé trestných činů: K problematice jejich osobností a vybraných typologií*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
42. Mařádek, V. (2005). *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
43. Matějček, Z. (1994). *Po dobrém nebo po zlém?* Praha: Portál.
44. Matoušek, O., Kroftová, A. (1998). *Mládež a delikvence. Možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality*. Praha: Portál.
45. Matoušková, I. (2013). *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada.
46. Meloy, J. R., (2003). Pathologies of attachment, violence, and criminality. In I. B. Weiner & A. Goldstein, *Handbook of psychology: Forensic psychology, 11*, 509–526. Retrieved March 20, 2021, from <https://doi.org/10.1002/0471264385.wei1125>
47. Světová zdravotnická organizace. (1992). Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění desáté decenální revize MKN-10 (Vyd. 3.). Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky.
48. Nakonečný, M. (1998). *Základy psychologie*. Praha: Academia.
49. Novotný, A. (1992). *Biblický slovník*. Praha: Kalich.
50. Pavlovský, P. (2009): *Soudní psychiatrie a psychologie*. Praha: Grada.
51. Panzram, C. (2020). *Butchering Humanity*. Washington D. C.: Author.
52. Resnick, P. J. (1970). Murder of the newborn: A psychiatric review of neonaticide. *The American Journal Of Psychiatry, 126(10)*, 1414-1420. Retrieved March 20, 2021, from <https://doi.org/10.1176/ajp.126.10.1414>
53. Römelt, J. (2004). Potíže s pocitem viny [Elektronická verze]. *Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie*, 4. Citováno 16. března, 2021, z <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Potize-s-pocitem-viny.html>

54. Říčan, P. (1990). *Cesta životem*. Praha: Panorama.
55. Říčan, P. (2002). *Psychologie náboženství*. Praha: Portál.
56. Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada.
57. Schlesinger, L. B. (2004). Classification of Antisocial Behavior for Prognostic Purposes: Study the Motivation, Not the Crime. *Journal Of Psychiatry & Law*, 32(2), 191-219. Retrieved March 20, 2021, from <https://doi.org/10.1177/009318530403200204>
58. Šámal, P. a kol. (2016). *Trestní právo hmotné*. 8. vydání. Praha: Wolters Kluwer.
59. Široký, H. (2001). *Meze a obzory psychoanalýzy*. Praha: Triton.
60. Tangney, G. P. (2002). Self-conscious emotions: The self as a moral guide. In Tesser, A., Stapel, D. A., Wood, J. V. (Eds.), *Self and motivation: Emerging psychological perspectives* (pp. 97-117). Washington DC: American Psychological Association.
61. Tangney, J.P., Dearing, R. L. (2003). *Shame and Guilt*. New York: The Guilford Press.
62. Tournier, P. (1995). *Vina*. Praha: Návrat domů.
63. Vágnerová, M. (2012). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
64. Vaillant, G. E. (1995). *The wisdom of the ego*. Cambridge: Harvard University Press.
65. Vaismoradi, M., S. Snelgrove. (2019). Theme in Qualitative Content Analysis and Thematic Analysis. *Forum: Qualitative SocialResearch*, 20(3), 23-25. Retrieved March 20, 2021, from <https://doi.org/10.17169/fqs-20.3.3376>
66. Vašina, L. (2002). *Klinická psychologie a somatická psychoterapie díl I*. Brno: Neptun.
67. Vodáková (1998). *Viníci a soudci*. Praha: Slon.
68. Walters, G. D., White, T. W. (1989): The Thinking Criminal: A Cognitive Model of Lifestyle Criminality. *Criminal Justice Res. Bulletine*, 4, 4-9.
69. Weinberg, S. K. (1998). *Society and personality disorders*. New York: Prentice-Hall, Inc.
70. Zimbardo, P. (2014). *Luciferův efekt: Jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. Praha: Academia.

Příloha č. 1: Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Prožívání viny pachatelů trestného činu vraždy

Autor práce: Anna-Marie Mlezivová

Vedoucí práce: Mgr. Erika Lipková

Počet stran a znaků: 67 stran, 125 746 znaků

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 70

Abstrakt: Práce se zabývá vinou, jejími filozoficko-psychologickými teoriemi, prožíváním viny a souvisejícími emocemi navazujícím na současné výzkumy, morálním vývojem a prožíváním viny u pachatelů trestných činů, které má svá specifika. U pachatelů trestných činů můžeme nacházet morální maladaptaci, nízkou či absentující empatii, patologii převážně ve formě poruch osobnosti s častým výskytem disociální poruchy osobnosti, kognitivní schémata sloužící k neutralizaci pocitů viny. Práce se dále zabývá vraždou z psychologického hlediska. Kvalitativní výzkumná část práce je realizována analýzou autobiografie sériových vrahů. Pomocí tematické analýzy je provedeno zmapování jejich prožívání viny, emoce spojené s prožíváním viny, emoce související s činem, postoj k otázce dobra a zla a používaná kognitivní schémata jednotlivých pachatelů. Výsledky výzkumu jsou v souladu s teoretickými poznatky a je zde zmapováno subjektivní prožívání viny analyzovaných pachatelů.

Klíčová slova: vina, prožívání viny, forenzní psychologie, psychologie vraždy, osobnost pachatele

ABSTRACT OF THESIS

Title: Experiencing guilt by murder offenders

Author: Anna-Marie Mlezivová

Supervisor: Mgr. Erika Lipková

Number of pages and characters: 67 pages, 125 746 characters

Number of appendices: 1

Number of references: 70

Abstract: The thesis describes guilt, its philosophical-psychological theories, experience of guilt and related emotions following current research, moral development and experience of guilt by criminals, which has its specifics. We can find moral maladaptation, low or absent empathy, pathology predominantly in the form of personality disorders including frequent occurrence of dissocial personality disorder, guiltiness neutralizing cognitive schemes among criminals. The thesis deals with a murder from a psychological point of view. The qualitative research of the thesis is realized by analysis of the autobiography of serial killers. Experiencing guilt, emotions associated with it, emotions related to the act, attitude to good and evil and cognitive schemes of individual offenders are processed by thematic analysis. Results of the research are in accordance with theoretical findings and subjective experience of guilt of analyzed offenders is observed in this thesis.

Key words: guilt, experiencing guilt, forensic psychology, murder psychology, personality of the criminal